

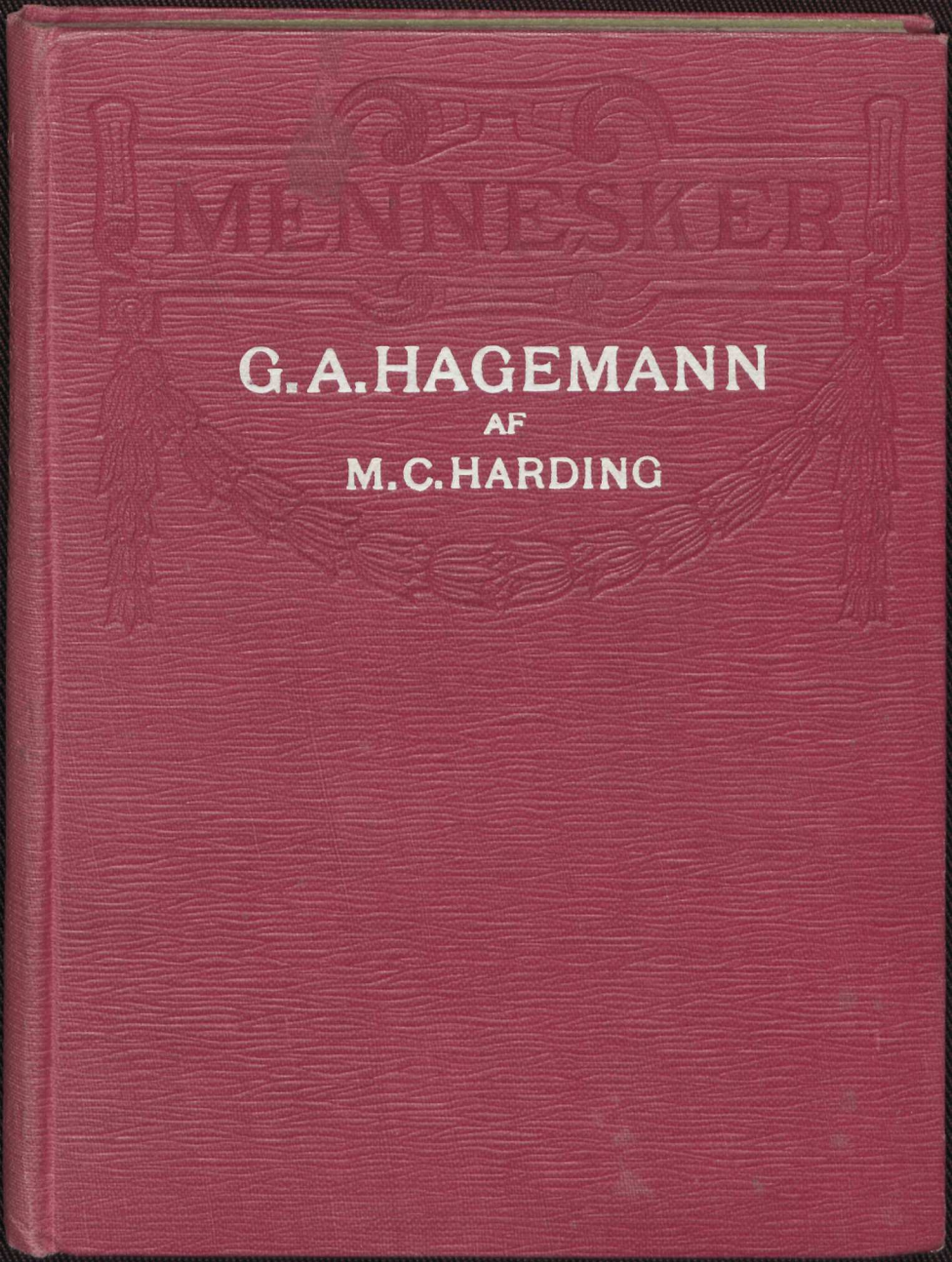
Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

MENNESKER

G.A.HAGEMANN

AF

M.C.HARDING

92 Høj
1916

**DANMARKS TEKNISKE VIDENCENTER
& BIBLIOTEK**

25 1456

300009466983

11. 11. 76

MENNESKER

LITTERATURENS

KUNSTENS

POLITIKENS OG VIDENSKABENS

TJENESTE

M. C. HARDING

G. A. HAGEMANN

FOR NØRGE

J. W. CAPPELEN KRISTIANIA

DET · SCHØNBERGSKE · FORLAG
KØBENHAVN.

G2 flag
1916

„MENNESKER“

REDAKTION: MAGISTER INGEMANN OTTOSEN

- BIND I: VALDEMAR VEDEL:
HOLGER DRACHMANN 1909
- II: JUST BING:
HENRIK IBSEN 1909
- III: ERIK HENRICHSEN:
VIGGO HØRUP 1910
- IV: GEORG CHRISTENSEN:
J. P. JACOBSEN 1910
- V: W. THULSTRUP:
NIELS R. FINSEN 1911 .. 2. Udg. 1916
- VI: CARL BEHRENS:
EMIL POULSEN 1911
- VII: P. A. ROSENBERG:
HERMAN BANG 1912
- VIII: J. ØSTRUP:
J. C. JACOBSEN 1912
- IX: HOLGER BEGRUP:
LUDVIG SCHRØDER 1913
- X: VILH. LA COUR:
J. JESSEN 1913
- XI: AXEL SØRENSEN:
THOR LANGE 1915
- XII: GERHARD GRAN:
BJØRNSTJERNE BJØRNSEN ...1916
- XIII: M. C. HARDING:
G. A. HAGEMANN 1916

Absalon Larsen
Professor
Polyteknisk Lærestalt
København K.

M. C. HARDING

G. A. HAGEMANN

DET SCHØNBERGSKE FORLAG — KØBENHAVN

FOR NORGE: J. W. CAPPELEN — KRISTIANIA

Published November, nineteen
hundred and sixteen. Privilege
of copyrigh in the United States
reserved under the Act approved
March 3, 1905, by Det Schønbergske
Forlag, Copenhagen, Denmark.

TITELBLAD OG VIGNET AF KUNSTNEREN CHR. BOGØ
TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

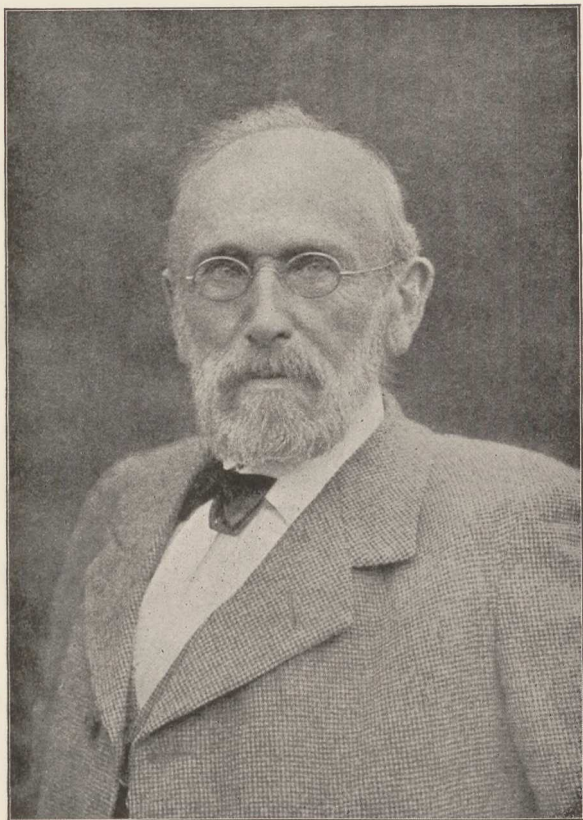

FRU GEHEJMEKONFERENSRAADINDE

MATHILDE HAGEMANN

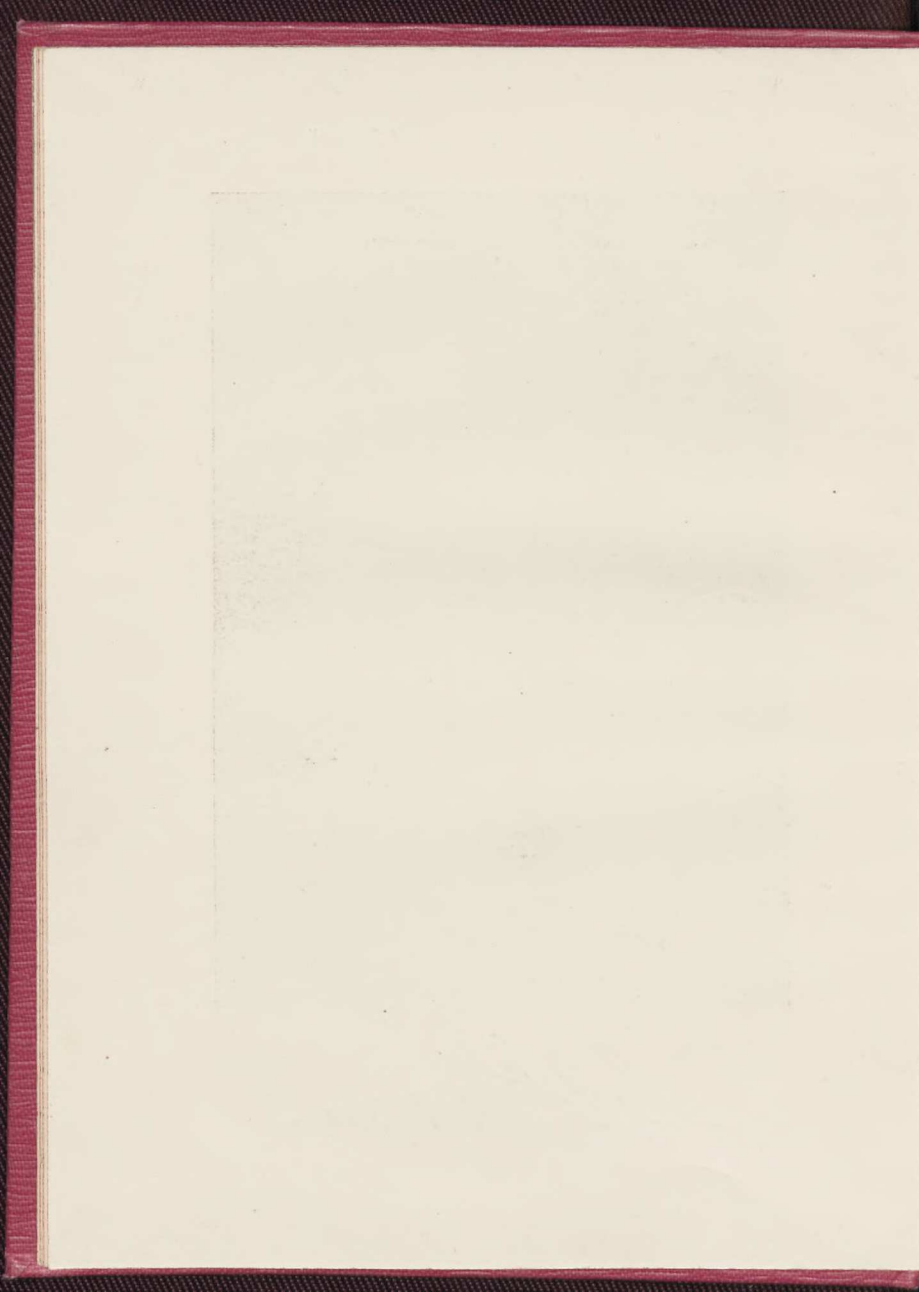
TILEGNET

Ed. Mayman

INDHOLD

	PAG.
I. INDLEDNING	9
II. BARNDOM OG STUDIETID	11
III. AMERIKAFÆRD	21
IV. INDUSTRIENS MAND	30
V. STANDSINTERESSER	43
VI. I BYENS RAAD	48
VII. ARBEJDE FOR DE SYGE	51
VIII. DEN POLYTEKNISKE LÆREANSTALT	59
IX. G. A. HAGEMANNS KOLLEGIUM	76
X. INTERESSE FOR VIDENSKAB OG KUNST	91
XI. HJEMMELIV OG FRITIDSSYSLER	100
XII. DE SIDSTE AAR	105

PORTRÆT AF G. A. HAGEMANN

RECORD

1. THE RECORD
2. THE RECORD
3. THE RECORD
4. THE RECORD
5. THE RECORD
6. THE RECORD
7. THE RECORD
8. THE RECORD
9. THE RECORD
10. THE RECORD
11. THE RECORD
12. THE RECORD
13. THE RECORD
14. THE RECORD
15. THE RECORD
16. THE RECORD
17. THE RECORD
18. THE RECORD
19. THE RECORD
20. THE RECORD
21. THE RECORD
22. THE RECORD
23. THE RECORD
24. THE RECORD
25. THE RECORD
26. THE RECORD
27. THE RECORD
28. THE RECORD
29. THE RECORD
30. THE RECORD
31. THE RECORD
32. THE RECORD
33. THE RECORD
34. THE RECORD
35. THE RECORD
36. THE RECORD
37. THE RECORD
38. THE RECORD
39. THE RECORD
40. THE RECORD
41. THE RECORD
42. THE RECORD
43. THE RECORD
44. THE RECORD
45. THE RECORD
46. THE RECORD
47. THE RECORD
48. THE RECORD
49. THE RECORD
50. THE RECORD
51. THE RECORD
52. THE RECORD
53. THE RECORD
54. THE RECORD
55. THE RECORD
56. THE RECORD
57. THE RECORD
58. THE RECORD
59. THE RECORD
60. THE RECORD
61. THE RECORD
62. THE RECORD
63. THE RECORD
64. THE RECORD
65. THE RECORD
66. THE RECORD
67. THE RECORD
68. THE RECORD
69. THE RECORD
70. THE RECORD
71. THE RECORD
72. THE RECORD
73. THE RECORD
74. THE RECORD
75. THE RECORD
76. THE RECORD
77. THE RECORD
78. THE RECORD
79. THE RECORD
80. THE RECORD
81. THE RECORD
82. THE RECORD
83. THE RECORD
84. THE RECORD
85. THE RECORD
86. THE RECORD
87. THE RECORD
88. THE RECORD
89. THE RECORD
90. THE RECORD
91. THE RECORD
92. THE RECORD
93. THE RECORD
94. THE RECORD
95. THE RECORD
96. THE RECORD
97. THE RECORD
98. THE RECORD
99. THE RECORD
100. THE RECORD

”Hvad en Autobiografi angaar, da faar jeg med Aarene snarere mindre end mere Lyst til at beskæftige mig med Fortiden. De Aar eller Dage, der endnu kan være mig levnede, bliver med hver Dag færre, saa at de maa nyttes, saa længe der er noget at nytte dem til. Tabes Initiativet, og kan jeg ikke mere tænke paa Fremtiden, saa kan jeg muligens ofre Fortiden en Tanke!“ —

Saaledes svarede G. A. Hagemann mig, da jeg i 1912 opfordrede ham til at nedskrive sine Livserindringer, mens det endnu var Tid.

Udtalelsen er karakteristisk for Hagemann. Som en ægte Fremtidens Mand, med langt større Interesse for den Tid, der kom, end for den, der var gaaet, dvælede han helst ved de Udviklingsmuligheder, der laa gemte i Fremtidens Skød. —

G. A. Hagemann tabte aldrig Initiativet; han beholdt det usvækket til sin Død. Vi kom derved til at savne den egenhændige Skildring af hans Liv og Virksomhed, som vilde have været en yderst værdifuld Vejleder til Forstaaelse af hans Karakter og Handlemaade. —

G. A. Hagemann ejede en vidt omfattende Aand. Han forstod at aflure det livløse i Naturen dets Hemmeligheder. Paa videnskabelig Vis fordybede han sig i Kryolitens Egenskaber og Forhold og var med til at bane dette døde Mineral en Vej ind i Industrien. Det værdifulde Brom udvandt han

af Affaldsvandet fra Saltværkerne og lagde derved Grunden til den amerikanske Bromindustri. Han viste os Danske, hvorledes vi bedst kan udvinde Sukker af vor egen Jordbund og gjorde derved et godt Stykke dansk Arbejde. —

Men Hagemann glemte ikke det levende for det livløse. Med en udpræget Interesse for andre Mennesker forbandt han et aabent Blik for deres Karakter, og paa mangfoldige af Livets Omraader forstod han i fortrinlig Grad at knytte Mennesker til sig i nyttigt Samarbejde.

Ingeniørens Opgave var efter hans Mening, at medvirke til at gøre Livet „sundere, smukkere, bedre og længere“, derfor søgte han som Leder for vor tekniske Højskole at fremme Ingeniørernes Uddannelse.

Den unge Students Fremtidsmuligheder laa ham stærkt paa Hjærte; derfor byggede han et Hjem, hvor Studenten i frodigt Samliv med Kammerater kan udvikle sine Evner.

I Kampen mod Sygdomme deltog han med Liv og Sjæl. —

G. A. Hagemanns Liv er rigt paa interessante Episoder, og hans Virksomhed havde Bud til mange Sider af vort Samfund, saa at dette med Rette kan gøre Krav paa en Skildring af en saa betydelig Mands Liv. Men en udtømmende Levnedstegning er det forbeholdt Fremtiden at give, naar hans Virksomhed kommer paa større Afstand. Her skal kun Hovedlinierne i hans Historie trækkes op.

ustav Adolph Hagemann blev født den 16. Maj 1842 paa Rodsteenseje, en gammel Herregaard i Odder Sogn, omtrent 3 Mil Syd for Aarhus.

Hans Fader, Otto Waldemar Hagemann, var en indvandret Holstener, der havde købt Gaarden i 1835. Hans Moder, Sophie Marie, f. Poulsen, var en Proprietærdatter fra Rinkenes i Sønderjylland.

Hagemanns Forfædre havde i flere Slægtled været store Landejendomsbesiddere i Hertugdømmerne. Hans Bedstefader, Johann Ludwig Hagemann, var saaledes Ejer af Herregaarden Steinwehr, der laa tæt op til den gamle Ejderkanal, 1½ Mil Nordøst for Rendsborg. Bedstefaderen havde arvet Gaarden efter sin Fader igen, Georg Heinrich Hagemann, der til en Begyndelse var Forpagter af Godset Panker ved Lütjenburg i det østlige Holsten, men efterhaanden blev Ejer af en Række store Landejendomme i Holsten og Slesvig. Til disse hørte Steinwehr, der ved hans Død i 1805 gik over til den ene af Sønnerne, Hagemanns Bedstefader.

Oldefaderen var øjensynlig en meget dygtig Mand, der foruden at udvide sine Besiddelser betydeligt, tillige var virksom i offentlige Anliggender, saaledes især ved Anlægget af Ejderkanalen, hvad der i 1784 skaffede ham Titlen af „virkelig Justitsraad“.

Man kan forfølge Hagemanns Slægt endnu et Led længere tilbage. Hagemanns Tipoldefader, Gott-

lieb Hagemann, tilhørte, saavidt man ved, en Bondeslægt fra Omegnen af Celle i Hannover. Han fik det ovennævnte Gods Panker samt Fideikommisgodset Stendorf i Nærheden af Eutin i Forpagtning, men døde allerede omkring 1750. Hans Enke giftede sig paany; G. A. Hagemanns Oldefader var dengang kun en halv Snes Aar gammel, men det synes, som om hans Stiffader har bestyret Panker, indtil Georg Heinrich blev saa gammel, at han selv kunde overtage Forpagtningen.

Hagemanns Forfædre i lige Linie paa Mandsiden er altsaa:

GOTTLIEB HAGEMANN

Forpagter af Panker og Stendorf i Holsten.

GEORG HEINRICH HAGEMANN

(f. 1741, d. 1805)

Forpagter af Panker, senere Ejer af Osterrade, Cluyensiek, Steinwehr og flere andre Herregaarde i Hertugdømmerne.

JOHANN LUDWIG HAGEMANN

(f. 1770, d. 1820)

Ejer af Steinwehr ved Rendsborg.

OTTO WALDEMAR HAGEMANN

(f. 1809, d. 1890)

Ejer af Rodsteenseje.

(GUSTAV ADOLPH HAGEMANN)

Vi vil vende tilbage til G. A. Hagemanns Barn-domshjem paa Rodsteenseje.

Hagemanns Fader havde i en Alder af 26 Aar købt Gaarden for ca. 50 000 Rdlr. Han drev den i 22 Aar, indtil han i 1857 solgte den for 190 000 Rdlr.

En stilfærdig Mand var han, af et noget tilbageholdende, aristokratisk Væsen, men en dygtig Landmand, der forstod at drive Gaarden frem.

Som født og opdraget i Holsten var det ganske naturligt, at hans Tale prægedes deraf. Dette — maaske i Forbindelse med, at flere af hans Slægtninge i Holsten stod den slesvig-holstenske Bevægelse nær, saaledes blev en Nièces Mand, Dr. Wilh. Ahlmann, Sekretær for den provisoriske Regering i Kiel i Marts 1848 — medførte, at Befolkningen omkring Rodsteenseje antog, at han nærede slesvig-holstenske Sympatier, skønt han, efter hvad Sønnen G. A. Hagemann har udtalt, i Virkeligheden var en god dansk Mand. Stemningen i Befolkningen var sikkert en af Grundene til, at han solgte Rodsteenseje allerede i 1857 og drog Syd paa. Han bosatte sig i Kiel, hvor han levede som Rentier indtil sin Død i 1890. I sine sidste Aar var han svagelig og kunde kun med stort Besvær bevæge sig. Faderens Hjælpeløshed havde gjort et dybt Indtryk paa G. A. Hagemann, der paa sit Dødsleje udtalte sin Glæde over ikke at skulle dele Faderens triste Skæbne og være henvist til Uvirkomhed gennem mange Aar.

Hagemanns Moder tilhørte en sønderjysk Slægt, og hendes Sprog var præget af hendes Hjemegns Dialekt. Hun skildres som en overordentlig dygtig Kone, der altid var paa Færde, altid midt i Arbejdet. Undertiden kunde hun blive ilter, men det gik hurtigt over. Hun var af et ejegodt Gemyt og havde et varmt Hjærte. Hendes Væsen var lige til. Mange af hendes Egenskaber synes at være gaaet i Arv til

Sønnen. Hun døde i Kiel i 1901, omtrent 86 Aar gammel.

Det var ikke nogen lille Børneflokk, der saa Lyset paa Rodsteenseje, ialt 7 Sønner og 1 Datter. Men kun de 3 ældste Børn var voksne, da Forældrene forlod Danmark, og kun den ene af dem, Gustav Adolph, kom helt og holdent til at tilhøre vort Land.

Den unge Gustav Adolph var en livlig og interesseret Dreng, der var oppe med Moderen om Morgen, og for hvem Gaarden med dens store Besætning var et rent Eldorado. Med sit ligefremme og venlige Væsen havde han let ved at færdes blandt Gaardens Folk; „der liebevolle Gustav“ kalder Faderen ham ofte i sin Dagbog.

Det er iøvrigt ikke mange Oplysninger om Hagemanns Barndomsaar paa Rodsteenseje, der er levnet os. Naar Talen kom paa Barndomsaarene, holdt han af at fremdrage en Erindring fra Krigsaaret 1848, der her bør gengives med hans egne Ord:

„Der var kun tre Mil fra Rodsteenseje til Aarhus, men i 1848 var det en lang Vej, thi Chausséen mellem Aarhus og Horsens var kun anlagt en Mil, fra Aarhus til Vilhelmsborg. Resten, to Mil til Odder, var Sognevej, hvad der paa den Tid var ensbetydende med meget slet Vej, særlig slet, naar Vejret var regnfuldt. I 1848 spillede denne Afstand kun ringe Rolle for mig, — jeg var endnu kun 6 Aar gammel og derfor ikke „sat i Skole“ i Aarhus. Men Aarhus var vor Hovedstad; der leveredes Korn og Smør, der købtes ind til Husets Fornødenheder, der hentedes endelig Klæder og Festgaver, og derfor var Vejenes Tilstand et yderst vigtigt og ofte omtalt Spørgsmaal hjemme, thi de satte os i For-

bindelse med den store Omverden, eller de isole-rede os.

Man gør sig vanskelig Begreb om, i hvor høj Grad en stor Gaard dengang udgjorde sin egen lille Verden, hvor stille Livet henrandt, upaavirket af Verdensbegivenhederne, og hvor meget man var hen-vist til sig selv og sin egen Evne til at klare sig! Men saaledes saa vi Drengene det ikke. Rodsteenseje var vor Fødegård, vort kære Hjem, hvor Køerne i Stalden, Hestene og Karlene var vore Venner og daglige Kammerater, hvor Spindestuen om Aftenen, naar Sang og Spøg ledsagede Pigernes Arbejde, var det Sted, vi helst, men i Hemmelighed, søgte.

Men en skønne Dag i 1848 hændte der noget! Tidligt om Morgenen (dog ikke tidligt for os Drengene, thi vi var oppe med Arbejdsklokken) kommer Kammerherre Holstein-Rathlou fra Rathlousdal — vor Nabogaard, der kun var fjærnet fra os ved to Skove og en mellemliggende Engstrækning, medens Vejen gik langt udenom — i Underbenklæder sprængende paa sin Ridehest ind i Gaarden og vil tale med Herren. Men Herren sov altid til Kl. 8½, og Forvalteren modtog saa den Besked, at de holstenske Dragoner, i dansk Dragonuniform, havde været paa Rathlousdal og dér taget alle de Heste, de kunde bruge. Nu skulde Forvalteren hurtigst muligt sende Heste, Vogne og Karle ned i Skoven, saaledes at alle, naar Holstenerne kom, kunde sige, at Vognene var i Aarhus med Korn. Herren skulde blive lig-gende i Sengen som sædvanlig, men naturligvis underrettes om alt —! Afsted red Kammerherren igen. Og det skete, som han havde planlagt. Men Ro paa Gaarden blev der ikke. Staldkarlen pratede Tysk,

bandede og forsvandt oppe i Taarnet ved Uret, og Ængstelse og Frygt herskede overalt.

Saa svingede en lille Dragonskare ind i Gaarden, dannede Linie langs Laden og forlangte af Forvalteren at tale med Herren. Ja! Herren var endnu ikke „aufgestanden“. Saa maatte man hurtigst muligt kalde paa ham. Snart mødte Fader foran Delingen, hvis Fører — en von Holstein, om jeg husker ret — nu fremsatte sit Forlangende om Heste og Folk til at føre dem.

Ja, Hestene var næsten alle tidligt i Morges sendt med Korn til Aarhus —, men de kunde jo selv se efter i Stalden, hvor kun nogle gamle Dyr og saa „Hejren“, en udmærket Hest, der baade bed og slog, var ladt tilbage. Og „Hejren“ blev valgt! Det nyttede ikke, at Fader forsikrede, at den baade bed og slog, — den Sludder kendte de nok. „Hejren“ maatte afsted, redet af en modig Karl, der blev udset dertil. Dragonerne drog bort, Staldkarlen kom igen ned fra Taarnet, senere kom Heste og Folk hjem fra Skoven, og der var almindelig Glæde over Resultatet, thi „Hejren“ kom saamænd nok tilbage, — dens Egenskaber kendte vi alle.

Og to Dage efter kom „Hejren“ og Karlen hjem igen, — den havde baade bidt og slaaet de oprørske Dragoner. Og saa gik Livet paa Gaarden igen sin rolige, stille Gang.“

Denne Oplevelse tilhører Hagemanns tidligste Barndom; han var dengang kun 6 Aar gammel.

Saa kom der nogle svære og vanskelige Aar, hvor en alvorlig Rygsygdom i lange Tider fængslede ham til Sygelejet, en stræng Tid for en aandslivlig Dreng, der elskede at færdes rundt i Mark og Skov

med Gaardens Folk. Sygdommens Følger blev en Rygdeformitet, som fulgte ham hele Livet igennem og tvang ham til altid at vogte paa sit Helbred.

Men de strænge Sygdomsaar kuede ikke hans Aand; hans Gemyt og Livssyn bar intet Præg deraf. Derimod har Sygdommen vel nok bidraget sit til, at han senere hen i Livet stod saa forstaaende overfor de Institutioner og Mennesker, som tog sig af de syge og skrøbelige.

Det var dengang meget almindeligt, at de, der vilde være Polyteknikere, gik gennem den saakaldte „store Præliminæreksamen“ og Adgangseksamen til Studiet ved Polyteknisk Lærestalt. I de velhavende Hjem paa Landet holdt man Huslærer, der forberedte Sønnerne til Optagelse paa Latinskolen, hvor de vordende Polyteknikere blev undervist til Præliminæreksamen, og naar den var overstaaet, tog de til København, hvor de blev privat underviste til Adgangseksamen ved Lærestalten, en ret omhyggelig Prøve i Matematik.

Denne Vej gik Hagemann. Paa Grund af sin Sygdom blev han sinket i Læsningen, og først i 1859, altsaa 17 Aar gammel, bestod han Præliminæreksamen ved Latinskolen i Aarhus efter at have gaaet i Skole der i nogle Aar.

Om Skoletiden i Aarhus fortæller Kammeraterne, at han var en flink og fornøjelig Elev, der dog ikke traadte særlig frem foran de øvrige i Klassen. Det synes, som om hans aandelige Udvikling først rigtig tog Fart efter Skoletiden, i hvilket Sygdomsaarene maaske har stillet hans fortrinlige Anlæg noget i Skygge.

I 1860 indstillede han sig til polyteknisk Adgangs-

eksamen. Ved denne Prøve gaves der ikke Special-karakterer, men kun et „Antaget“ eller „Ikke antaget“, og derfor finder man i Eksamensprotokollen for det nævnte Aar i Hagemanns Rubrik kun et „Antaget“.

Han var altsaa nu polyteknisk Eksaminand og gav sig med Iver og Lyst i Kast med Studierne. Han valgte at blive Kemiker, men holdt sig ikke strængt til Planen for denne Studieretning. Saaledes fulgte han Forelæsningerne i Deskriptiv Geometri, som dengang og i mange Aar senere doceredes af C. Seidelin. I sit Hovedfag, Kemien, blev han snart saa dygtig, at han var Kammeraternes Raadgiver under Øvelserne i Laboratoriet.

Samvær med Mennesker har Hagemann altid sat stor Pris paa, og det fremgaar af Beretningerne fra hans Studietid, at han dengang flittig dyrkede Kammeratskabet.

Han boede, mens han studerede, paa 1. Sal i Larslejstræde Nr. 3, et lille Hus, som ikke er bleven berørt af senere Tiders Byggeri, men endnu ser ud som i Hagemanns Ungdom. I en to Fags Stue mod Gaden havde han sit Studereværelse, hvorfra der var fri Udsigt over til Sct. Petri Kirkeplads.

Her holdt han aabent Hus for Kammeraterne hver Søndag Aften. Et efter vore Tider meget beskeden Aftensmaaltid serveredes; senere paa Aftenen kom Arrakstoddyen paa Bordet og L'hombrekortene frem af Skuffen. Ofte mødte saa mange Kammerater op, at der dannedes to L'hombrepartier, og at Hagemann blev til overs. Det var ham da en Nydelse med Hænderne i Lommen at vandre frem og tilbage mellem de to Spillepartier og dele Spillets Spænding med Kammeraterne.

Hagemann var en god Økonom, og han fik meget ud af Maanedspengene, som kom fra Hjemmet. Naar det kneb for en eller anden Kammerat med at klare sig, traadte Hagemann hjælpende til med et Laan. Kammeratskabet gav sig mange andre smukke Udslag. Da en af Studievejnerne var bleven afskaaret fra at forberede sig til Eksamen, fordi hans Øjne var blevne saa daarlige, at han ikke kunde taale at læse, traadte Hagemann og et Par andre af Venerne hjælpende til. De læste højt af Lærebøgerne og gennemgik Stoffet med den syge Kammerat.

De sidste Aar af Hagemanns Studietid var vanskelige Aar for Polyteknisk Læreanstalt. Krigen nærmede sig, og den laa ligesom i Luften, længe før den brød ud. Allerede i 1861 havde Regeringen ved Opslag paa Læreanstalten opfordret Polyteknikere til at melde sig og gennemgaa et Kursus i Artilleri for derved at blive uddannede til „Skansekommandører“. Henimod 30 Polyteknikere meldte sig, og da Krigen stod for Døren, blev de fleste af dem indkaldte som Reserveofficerer. Der blev tomt i Læreanstaltens Høresale og Laboratorier. Ikke saa faa Polyteknikere indskrev deres Navn i Krigens Annaler, mest bekendt blev C. V. Castenschiold, der sammen med Løjtnant Anker forsvarede Skanse Nr. 2 paa Dybbøl Banke.

En Tid lang var Hagemann, der ved sin Legemssvagthed var afskaaret fra at deltage i Krigen, den eneste Tilhører ved Professor Wilkens' Forelæsninger; disse blev da forlagte til Professorens Studereværelse.

Kryolitfabrikken „Øresund“s Kemiker, cand. polyt. V. Storch, var ogsaa indkaldt, og da Fabrikken ikke kunde undvære en Kemiker, henvendte dens Leder,

daværende Lærer i Fysik ved den kgl. militære Højskole Julius Thomsen, sig til Professor Forchhammer, Læreren i Teknisk Kemi ved Lærestalten, med Anmodning om at skaffe Fabrikken en ung flink Kemiker. Valget faldt paa G. A. Hagemann, der endnu ikke havde Eksamen.

1864 blev et travlt Aar for Hagemann. Samtidig med at læse til Eksamen maatte han passe sin Kemikerplads paa „Øresund“. Julius Thomsen var den styrende, og til ham maatte Hagemann daglig aflægge Rapport om Fabrikkens Drift. Hagemanns Morgentur til Julius Thomsen var ikke altid nogen let Gang, men det var lærerigt og udviklende at samarbejde med den allerede den Gang verdenskendte Kemiker, og da det nystiftede Firma Kryolit Mine- og Handelsselskabet søgte efter en Kemiker til Amerika, der skulde modtage og analysere den Kryolit, som Selskabet afhændede derovre, faldt Valget naturligt paa Hagemann.

Den unge, flinke Kemiker havde ved sin Interesse for Studiet og ved sin Dygtighed vundet Lærernes Tillid; de støttede ham, saa godt det lod sig gøre, under Eksamensforberedelsen, og i Januar Maaned 1865 bestod Hagemann Eksamen med Glans; han fik 1ste Karakter med Udmærkelse. —

Forberedelsen til Manddomsgerningen var forbi, og vi skal nu i det følgende se, hvorledes han udnyttede sine Kundskaber og Evner. —

A. Hagemanns Amerikafærd har noget af Æventyret over sig.

Den unge danske Polytekniker kommer til det store Land med de store Forhold fra et ganske lille Land, der er trykket i Knæ og lemlæstet af Krigen. Ukendt med alle og ukendt af alle der ovre forstaar han at gøre sig gældende langt ud over den Opgave, der var stillet ham. Han bliver Vejleder for Kryolitindustriens Mænd i Amerika. Samtidig faar han Tid til at fordybe sig i videnskabelige Studier af Kryoliten og de Mineralier, der ledsager det, saa at Datidens Videnskabsmænd bliver opmærksomme paa ham. Og endelig er han Foregangsmand i en Industrigren, der endnu den Dag i Dag blomstrer i den Egn, hvor Hagemann byggede sine Bromfabrikker, og hvorved han lagde den første Grund til sin betydelige Formue. Og alt dette i nogle faa Ungdomsaar! —

Det var Kryoliten, som førte Hagemann til Amerika.

Kryoliten (Isstenen) var et sjældent Mineral, indtil Julius Thomsen i Halvtredserne fandt paa at udvinde Soda deraf. Det findes kun i større Mængde ved Ivigtut i Grønland, paa et vanskeligt tilgængeligt Sted inde i Bunden af Arsukfjorden, altsaa saare langt borte fra Alfarvej. Indtil omkring 1800, da flere danske Naturforskere undersøgte og beskrev det, var Mineralet kun kendt af Grønlænderne, der knuste det til Pulver og brugte det som Snus. Den

tyiske Mineralog Giesecke, der af den danske Rege-
ring var sendt op til Grønland for at undersøge
dette Lands Mineralrigdomme, kom hjem i 1807
med en større Portion Kryolit, der i mange Aar var
Verdens eneste Lager af det sjældne Mineral.

I 1851—52 foretog Julius Thomsen, der dengang
var Assistent ved den polytekniske Læreanstalts ke-
miske Laboratorium, en Række Prøver med Kryolit
for at se, om det var muligt at udvinde Soda og
Lerjord deraf, to Stoffer, hvis Hovedbestanddele,
henholdsvis Natrium og Aluminium, findes i rigelig
Mængde i Kryoliten.

Forsøgene lykkedes; det viste sig, at Kryoliten
let lod sig sønderdele ved Glødning med Kalksten.
Hermed var Muligheden for Anvendelse af Kryo-
lit i Praksis givet. Men mange og store Vanskelig-
heder maatte overvindes, før det lykkedes at bringe
den unge Industri ind under faste Former. Firmaet
Thbd. Weber & Co. opnaaede at faa Eneret til at
bryde Kryolit ved Ivigtut og anlagde Fabrikken „Øre-
sund“ tæt Nord for København. Paa Julius Thom-
sens Fødselsdag den 16. Februar 1859 blev Fabrikken
sat i Gang. Men endnu i mange Aar maatte den
nye Industri kæmpe sig frem. Teknisk set var Me-
toden vel funderet; Julius Thomsen havde konstrue-
ret Ovne til Fabrikationen, som fungerede fortrin-
ligt, men økonomisk og handelsmæssigt var der her
som saa ofte, naar nye industrielle Fremgangsmaa-
der skal indarbejdes, mange Vanskeligheder at be-
kæmpe.

Fremstilling af Soda har altid været en vigtig
kemisk Industrigren, men sædvanligvis gik man ud
fra almindeligt Salt som Raamateriale. I første Halv-
del af Tredserne begyndte Julius Thomsens Metode

at blive bekendt i Udlandet, og der anlagdes en Del Fabrikker i Tyskland. I „Dinglers polytechnisches Journal“ for 1863 fremkom der en anerkendende Omtale af den nye Sodafremstillingsmaade af Kryolit og om dette Minerals Anvendelse som Flusmiddel ved Fabrikation af Aluminium. Artiklen meddelte samtidigt om de i Tyskland anlagte Fabrikker, der arbejdede efter Julius Thomsens Metode. Beretningen gik over Atlanterhavet og optoges samme Aar i den amerikanske „Journal of Science“. Et stort Firma i kemiske Produkter, The Pennsylvania Salt Manufacturing Co., blev opmærksom paa Metoden og sluttede med den danske Gesandt i Amerika, General Raasløff som Mellemmand Kontrakt med Kryolitfirmaet i København om Levering af flere Tusinde Tons Kryolit aarlig. Derved fik Kryolitsodafabrikationen Indpas i Amerika, hvor den holdt sig længe efter, at man i Europa havde forladt den.

Kryoliten, som solgtes til Amerika, passerede ikke Danmark, men afskibedes direkte fra Grønland dertil. Købesummen rettede sig efter Kryolitens Renhed, der varierer efter Indholdet af andre Mineralier, f. Eks. Kvarts, Jærnspar, Zinkblende m. fl. Det var altsaa nødvendigt for de danske Sælgere at have en Mand i Amerika til at udtage Prøver af Kryolitladningerne og analysere dem. For at en saadan Prøve skal have nogen virkelig Værdi, maa den være en Gennemsnitsprøve af hele Ladningen og maa derfor udtages efter en nøje gennemtænkt Plan; den kemiske Analyse af Prøven maa ligeledes foretages med Omhu og Kyndighed. Det var derfor vigtigt for de danske Sælgere at have en dygtig Mand paa Stedet. Dette Tillidshverv blev overdraget G. A. Hagemann.

I Marts Maaned 1865 drog Hagemann afsted. Først rejste han til England for at sætte sig godt ind i det engelske Sprog, og i Juni fortsatte han Rejsen til New York, hvor han havde Ordre til at henses sig til General Raasløff.

Om sin første Entré i Amerika fortæller Hagemann:

„Det var et stort og anset dansk Handelshus, jeg tjente, og man havde da ogsaa paalagt mig at søge at optræde i Harmoni dermed — saa tog jeg ind i „Hotel New York“, hvor Opholdet kostede 5 Dollars daglig. Men man havde, fordi jeg jo var saa yderlig ung og uerfaren, givet mig en Aarslønning af 800 Rigsdaler, 1600 Kr. Selvfølgelig saa jeg med Ængstelse til Mødet med General Raasløff, thi i et saa dyrt Hotel kunde jeg ikke bo ret mange Dage, og Hotellerne var alle dyre i New York. Saa søgte jeg da hurtigst muligt Generalen, men han var med Familie taget til et Badested, og han vilde ikke komme til New York i de nærmeste Dage. Jeg maatte altsaa vente! Med et Par Ord meddelte jeg ham min Ankomst, men min Utaalmodighed maa han have kunnet læse mellem Linierne, thi da jeg endelig mødte Generalen, spurgte han straks, hvad der gjorde mig saa utaalmodig. Han fik sig en Latter, da jeg fortalte ham om mine 800 Rigsdaler og Hotelprisen, og han ændrede egenmægtig mine Betalingsvilkaar derhen, at Opholdet maatte bæres af Kryolit Mine- og Handelsselskabet.“

Efter Raasløffs Raad rejste Hagemann nu først til Natrona, 5 Mil Nord for Pittsburg i Pennsylvanien, hvor det amerikanske Firma var i Gang med at anlægge en stor Fabrik til Sodafabrikationen.

Til at begynde med førtes Kryoliten fra Grønland

op ad Sct. Lawrence Floden til Cleveland i Ohio, og der tog Hagemann hen fra Natrona for at udtage Prøver og analysere dem. Senere blev Kryoliten tilført over Philadelphia.

Mens Hagemann arbejdede i Cleveland, var man travlt beskæftiget i Natrona med Indretningen af den nye Fabrik.

Hagemann havde i den korte Tid, han arbejdede som Kemiker paa „Øresund“, samlet mange Erfaringer. Han opdagede snart, da han kom tilbage til Natrona, at Indretningen af Fabrikken gik alt andet end godt, men Hagemanns „Bemærkninger og Forklaringer“ fandt intet Øre, og det gik værre og værre med Indretningen. „Jeg meddelte selvfølgelig alt, hvad der saaledes byggedes fejlagtigt paa Natrona, til General Raasløff, men ogsaa han vendte det døve Øre til — og hvorledes skulde han ogsaa kunne tro, at de erfarne Amerikanere skulde kunne begaa de mange Fejl, jeg meddelte om.“

I Januar 1866 kom Fabrikken i Gang, og alt gik tilfredsstillende. „Mit Humør, min Selvtillid, min Tro til min Viden — hvor var den henne?“ udbryder Hagemann. „Saa fik jeg i Slutningen af Februar et Telegram fra Generalen om straks at komme til New York. Hvad var der nu galt? Og jeg rejste sporenstregs til New York og meldte mig hos Generalen, der rakte mig et Brev fra Fabrikkens Bestyrer, Mr. Henry Pemberton. En Mængde Vanskeligheder havde efterhaanden vist sig ved den nye Fabrik — Vanskeligheder, som man bedst mente at kunne komme over, saafremt Generalen vilde beordre mig til at bistaa Bestyreren.“ En smuk Opvejsning for Hagemann, der havde set rigtigt, og hvis Indberetninger viste sig at være korrekte!

Han blev nu antaget som Kemiker ved Fabrikken og vendte tilbage til Natrona. Mr. Pemberton vedgik de Fejl, han havde begaaet og tog gerne mod Hagemanns Forslag. „Man var ikke i Amerika saa bange for at begaa en Dumhed og betale derfor, naar blot Resultatet endte med at blive godt,“ bemærkede Mr. Pemberton. Fabrikken blev ændret og ombygget efter Hagemanns Anvisninger, og nu gik alt tilfredsstillende. Hagemann fik et smukt Honorar, hans første tjente Penge —, „men jeg vandt mere end det, jeg fik trofaste Venner i Raasløff, Mr. Pemberton og det amerikanske Selskabs Aktionærer!“

Samtidigt med at Hagemann arbejdede i Fabrikken, fik han Tid til at fordybe sig i Kryolitens krystallografiske og kemiske Forhold. I „Journal of Science“ for 1866 finder man hans Beskrivelse af Kryolitens Krystalform, og herfra gaar den over i Danas Mineralogi.

I Kryoliten fandt Hagemann flere nye Følge-mineralier. Den amerikanske Mineralog Shepard modtog fra ham en Beskrivelse og Analyse af et af disse, og til Ære for Hagemann kaldte Shepard det nye Mineral Hagemannit. Dette Mineral er nær beslægtet med et af de andre, der ledsager Kryoliten, Thomsenolit, som blev opkaldt efter Kryolitens Førstemand, Julius Thomsen.

Hagemann havde forøvrigt fortjent, at det Mineral, som kom til at bære hans Navn, havde været mere anseeligt og velset, end Tilfældet er. Hagemanniten er et højst uanseligt Mineral med en uren Farve, der volder stort Besvær ved Kryolitrensningen. —

Ved Siden af alt dette fik Hagemann Lejlighed

til at gøre Nyerobringer i den kemiske Industri. Han har altid forstaaet at bruge sine Øjne og Forstand og gribe Chancerne, naar de tilbød sig; spøgende kunde han sige: „Pengene ligger paa Gaden for den, der kan se dem!“

Ved Natrona fandtes der flere Saltværker, som stod i Forbindelse med det store Firma, hvortil Hagemann var knyttet som Kemiker. Saltværkerne tog ingen Notits af den Lud, der blev til overs, naar det udkrystalliserede Salt blev fisket op af Inddampningspanderne; Luden fik Lov at løbe i Kloaken, skønt den indeholdt betydelige Mængder Bromsalte. Værdien af dette Affaldsvand — Bittervand som det hed — havde Hagemann Øje for, og han fik en Aftale i Stand med Ejerne, saaledes at han fik Raadighed over Bittervandet for en ringe aarlig Afgift.

Hagemann forsøgte nu at faa en Bromfabrikation i Gang med Bittervandet som Raamateriale. At begynde med gik det ikke godt, da Maaden, hvorpaa man hidtil havde udvundet Bromet, trængte til mange Forbedringer. Hagemanns Indsigt og Energi hjalp ham ud over Vanskelighederne, og han indrettede paany en lille Fabrik, hvor Fremstillingsmaaden ændredes, og Resultatet blev, at han kunde sælge Bromet billigere end de andre Bromfabrikanter i Natrona og dens Omegn.

Philadelphia Firmaet Powers & Weightmann havde staaet ham bi i den første vanskelige Tid, og de afkøbte ham hele Bromproduktionen. Til Tak for ydet Bistand mente Hagemann at burde give Firmaet god Vægt paa Bromflaskerne, idet han troede derved at handle særdeles nobelt. „Men jeg fik min Regning tilbage rettet med Mervægten, og

da jeg ikke tog Lære af denne stille Irettesættelse, fik jeg atter en rettet Regning tilbage med et Brev, hvori man meddelte mig, at man vel forstod mig, men at man ikke ønskede min Taknemlighed udtrykt i Overvægt, der tvang Modtageren til en fornyet Regning, der var overflødig mellem hæderlige Forretningsmænd.“

Denne lille Episode fortalte Hagemann de unge Kandidater ved en Eksamensafslutning paa Polytek-nisk Lærestanstalt, idet han tilføjede: „Vej alt nøje, Ord som Handling, i hvilket Forhold De end kommer, da kan De selv fordre fuld og nøje Vægt og Maal!“ —

Bromet blev tidligere kun anvendt i Fotografien, og Forbruget var ret begrænset; men i Tredserne begyndte man at faa Øje for Bromsaltenes beroligende Virkning paa Nerverne, og Begæret efter Bromkalium voksede stærkt. Den lille Bromfabrik ved Natrona kunde ikke tilfredsstille Efterspørgslen, og Hagemann saa sig derfor om efter nye Kilder for Fabrikationen. I og ved Byen Pomeroy i det sydlige Ohio, hvor der fandtes mange Saltværker, var der let Adgang til Bittervand, der ganske vist ikke var saa bromholdigt som det, han oparbejdede i Natrona, men dog brugbart til en fordelagtig Fabrikation. Her søgte Hagemann nu hen, og her byggede han i Foraaret 1868 den første Bromfabrik i denne Egn. Dermed indledtes et nyt Afsnit i Bromindustriens Historie, thi Hagemanns Fabrik gav Stødet til, at alle Saltværkerne i det rige Salt-distrikt omkring Pomeroy efterhaanden gik over til at fabrikere Brom, og endnu er dette Distrikt Hjemstedet for Bromfabrikationen i Amerika, ligesom

Saltlejerne ved Stassfurt er Europas vigtigste Kilde til Udvinding af dette Stof.

Den nye Fabrik i Pomeroy sendte saa meget Brom i Handelen, at Markedet snart blev oversvømmet deraf, og Prisen gik ned. Men Prisfaldet virkede inciterende paa Hagemann. Der maatte findes nye Veje for Afsætningen. I Europa var Bromfabrikationen paa dette Tidspunkt ikke saa vidt fremskreden som i Amerika, Forbruget af Bromsalte var derimod stigende. Nu ved enhver, der har haft med det frie Brom at gøre, hvor vanskelig denne Vædske er at haandtere, ætsende, stinkende som den er og i højeste Grad ubehagelig. At føre Bromet i Flasker til Europa for at bringe det i Handelen i den gamle Verden, var der ingen, der hidtil havde povet. Hagemann ejede Ungdommens Mod. Han fik en Eksport af Brom paa Flasker i Gang over Atlanterhavet, og det Hagemannske Brom beherskede i flere Aar Verdensmarkedet. —

Ved sin Dygtighed og Energi havde G. A. Hagemann skabt sig en udmærket fin Position i Amerika og havde allerede tjent sig en efter danske Forhold betydelig Formue. Det var naturligt, at han fik Lyst til at besøge sit Fædreland, og da Natronafirmaets Chef, Mr. Pemberton, agtede sig til Europa med sin Familie, slog Hagemann med Glæde Følge med ham og kom saaledes i Sommeren 1869 paa Besøg i Danmark.

en heldig Tid kom G. A. Hagemann tilbage til Danmark. De første Aar efter 1870 var Opgangsaar for vort Land, hvor Mænd med Fremsyn havde god Lejlighed til at finde Virkeomraade. Det var i denne Periode, at C. F. Tietgens rige Evner ret fik Lov at udfolde sig, navnlig ved Dan- nelsen af en Række store Aktieselskaber, som hans geniale Blik gav Form og Indhold. Med denne Mand traadte Hagemann i de følgende Aar paa mange Omraader i Samarbejde.

I Tredserne var det især Kommunikationsmid- lernes Udvikling, der laa Tietgen paa Hjærte. I 1866 stiftedes paa hans Initiativ „Det forenede Damp- skibsselskab“ og „De kjøbenhavnske Sporveje“ og i 1869 „Store nordiske“, der gennem Telegraftraaden hurtigere endnu end Dampskibe og Sporveje satte Menneskene i Forbindelse med hverandre. I Halv- fjerdserne havde en Række industrielle Virksom- heder Tietgens Bevaagenhed, og af disse bør i denne Forbindelse særlig nævnes „De danske Sukkerfabrik- ker“ og „Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyg- geri“.

Allerede længe forinden havde Tietgen dog haft Haand i Hanke med den Industrigren, som Hage- mann i den følgende Tid viede mange af sine Kræf- ter, Kryolitindustrien. Den franske Kemiker Sct. Claire Deville havde i 1854 opfundet en Metode til Fremstilling af Aluminium fabrikmæssig. Indtil da

havde dette interessante Metal kun været fremstillet i smaa Mængder i de videnskabelige Laboratorier. Dets Historie viser tilbage til Danmark. H. C. Ørsted havde midt i Tyverne gjort alvorlige Forsøg paa at fremstille det. En Tid troede han at have naaet Maalet. Men Ørsteds formentlige Aluminium viste sig senere at være en Legering af Aluminium og Kvægsølv. Alligevel fik Ørsteds Forsøg stor Betydning, thi det var ved de Impulser, som Fr. Wöhler, Metallets egentlige Opdager, fik ved et Besøg hos Ørsted i 1824, at han kom ind paa sine egne Forsøg paa at fremstille Aluminium, og det var ved Anvendelse af det af Ørsted opdagede vandfri Aluminiumklorid, at Maalet naaedes.

Devilles Metode peger atter mod Danmark; den kræver Anvendelse af Kryolit, et Mineral, der kun faas over Danmark.

Det nye Metal med den ringe Vægt vakte almindelig Opsigt paa Verdensudstillingen i Paris i 1855, og der blev i den følgende Tid oprettet flere Fabrikker i Frankrig til dets Fremstilling. En af disse søgte gennem Tietgen at skaffe sig Kryolit, og derved blev hans Interesse for det grønlandske Mineral vakt. Gennem Julius Thomsen fik Tietgen Tilladelse til i Sommeren 1856 at sende et Skib til Grønland og hente en lille Ladning hjem. Men da det kom til Stykket, kunde Tietgen ikke slippe af med Kryoliten til Frankrig. Senere solgte han den til Firmaet Thbd. Weber & Co. og kom derved i Forbindelse med den danske Kryolitindustri. Firmaets Fabrik „Øresund“ kom i Trædserne i økonomiske Vanskeligheder. Det store Suhrske Handelshus traadte sammen med Tietgen støttende til, Kryolit Mine- og Handelsselskabet blev stiftet, og man søgte at fortsætte med Driften af

„Øresund“, idet man gjorde Fabrikken til en selvstændig Virksomhed. Men Forholdene var vanskelige, og Fabrikken blev sat under Administration. I denne havde Tietgen Sæde.

Det gik dog stadig ned ad Bakke med „Øresund“.

I Sommeren 1869 var Hagemann som tidligere nævnt hjemme paa Besøg fra Amerika. Hagemann havde reddet den amerikanske Kryolitindustri i et kritisk Øjeblik og vist sin Dygtighed paa anden Maade. Intet Under da, at Tietgen satte sin Lid til ham og opfordrede ham til at deltage i Købet af „Øresund“. Udsigterne for Kryolitindustrien var imidlertid paa dette Tidspunkt ikke lyse, og Hagemann sagde Nej. Det var først, da han i Hamborg paa Tilbagevejen til New York fik talt med Købmand Robert Müller, den europæiske Importør af Bromet fra Hagemanns Fabrikker, at han ombestemte sig.

Müller var en fremsynet Købmand, der nøje kendte det europæiske Marked for kemiske Produkter, og han spaaede Lerjordprodukterne en lys Fremtid. Hagemann sendte da omgaaende Besked hjem, at han vilde være Parthaver ved Købet af „Øresund“.

I November 1869 blev Fabrikken stillet til Auktion og købt af G. A. Hagemann og Vilh. Jørgensen.

Kryoliten havde ført Hagemann til Amerika; den førte ham atter tilbage til Danmark.

I 1870 vendte Hagemann tilbage. Hans Stilling som Kemiker ved Kryolitfabrikken i Natrona var allerede tidligere paa hans Anbefaling overdraget en Studiekammerat J. J. Juhler, og Bromfabrikken i Pomeroy blev overtaget af samme. —

Paa „Øresund“ var der Opgaver nok for de to

unge Mænd at gaa i Lag med. Sodafabrikationen var endnu „Øresund“s Hovedvirksomhed, men skulde det kunne betale sig at fortsætte dermed, maatte Udbyttet forøges. I Fabrikens Laboratorium arbejdedes der rastløst paa at finde Forbedringer i Fabrikationen. At finde saadanne og overføre dem fra Laboratoriet til Fabrikken var dog ikke nok.

Resultatet af en Fabrikation som den, der i disse Aar dreves paa „Øresund“, er i høj Grad afhængig af Priserne paa det færdige Produkt, i dette Tilfælde af Priserne paa Soda. Disse svingede stærkt i Halvfjerdserne. I Løbet af to Aar fra 1870—72 steg Prisen til det dobbelte. Medens Fabrikken i førstnævnte Aar, det Aar, da Hagemann og Jørgensen overtog „Øresund“, gav et betydeligt Underskud, viste Regnskabet for 1872 en smuk Avance.

Snart efter gik Sodaprisen ned paa ny, og i 1876 var den kun ca. $\frac{1}{5}$ af Prisen i 1872. Saa holdt „Øresund“ op med at producere Soda af Kryolit og søgte efter andre Veje for Kryolitens Anvendelse.

Allerede tidligere havde „Øresund“ paa Mineselskabets Vegne sorteret den rene Kryolit ud af de modtagne Ladninger til Salg i Udlandet, hvor den anvendtes til Fabrikation af Mælkeglas. „Øresund“s Ejere opnaaede efterhaanden ved Forhandling med Kryolit Mine- og Handelsselskabet, at Udsorteringen af Kryoliten og Salget af denne gik over til Fabrikken, hvis Virksomhed mere og mere blev lagt an paa en Udsortering, Rensning og Forædling af Kryoliten, og kun den allertarveligste Vare, som ikke kunde bruges paa anden Maade, var endnu en Del Aar, indtil 1894, Genstand for Sodafabrikation.

Kryolitindustriens Historie under Hagemann og Jørgensen viser mange ejendommelige Træk.

Ved Kryolitsodafabrikationen fremkom der i sin Tid betydelige Mængder Flusspat (Fluorkalcium). Dette Produkt havde dengang ingen Værdi og blev som Affald brugt til at fylde op med i Strandkanten udfor „Øresund“s Grund. Men saa viste det sig i Halvfjerdserne, at det egnede sig fortrinligt til Fremstilling af Flaskeglas. Nu blev Flusspaten gravet op og solgt for en god Pris; derved reddedes Kryolitindustrien i nogle daarlige Aar, hvor Fabrikkens Hovedvirksomhed var hæmmet eller helt ophørt.

En Fabrik som „Øresund“, der baserer hele sin Virksomhed paa et enkelt Stof, maa idelig ligge paa Vagt overfor nye Metoder og nye Produkter, der krydser Fabrikkens Interesser. I Begyndelsen af Firserne truedes dens daværende Hovederhverv, Leverancen af Kryolit til Mælkeglasfabrikationen, med Ophør, da man havde begyndt at lave Mælkeglas uden Kryolit. Desuden havde en tysk Kemiker fundet paa at fremstille en Slags kunstig Kryolit. At komme over disse Vanskeligheder kostede mange Overvejelser og Penge.

Albatringlasset kom frem og truede med at fortrænge Mælkeglasset, og til Aluminiumfabrikationen anvendtes der en Tid lang ikke Kryolit. Salget af Kryolit gik saa langt ned i 1887—89, at „Øresund“ maatte betale en betydelig Sum aarlig for at slippe for at modtage den kontraktmæssig fastsatte Kryolitmængde og for at bevare Eneretten til Kryolitsalget.

Efterhaanden fik Kryoliten dog nye Anvendelser. Fremstillingen af emailerede Blikvarer tog Fart og krævede rigelige Mængder Kryolit til Emaille, og til den nye Aluminiumsmetode efter Heroult an-

vendtes der paany Kryolit. Aluminiumprisen gik saa langt ned, at en mere almindelig Anvendelse af det lette Metal blev mulig.

Nu gjaldt det om at levere en saa ren Kryolit som mulig; en rationel Sortering og Rensning af Kryoliten maatte derfor være Løsenet. Fremmede Mineralier skilles ud ved Hjælp af deres forskellige Egenskaber: Vægtfylde, Magnetisme osv.

Kryolitindustrien kom lidt efter lidt ind i sikre Spor. Men mange Vanskeligheder, tekniske og handelsmæssige, maatte overvindes. Hertil krævedes der saavel Indsigt og Kundskaber, som Initiativ, Mod og Udholdenhed. Og naar Kryolitindustrien blev bevaret for Danmark, saa skyldes det i første Række G. A. Hagemann og Vilh. Jørgensen. Denne sidste varetog i mange Aar den daglige Ledelse af Fabrikken, indtil hans Søn C. F. Jarl traadte i Stedet.

Naar vi her har dvælet ved Kryolitindustrien, saa er det fordi Navnet G. A. Hagemann er saa nøje knyttet til dens Udviklingshistorie. Denne Industri har ikke alene givet Brødet til mange Munde og været Staten en god Indtægtskilde ved den Afgift, som Kryolit Mine- og Handelsselskabet maa betale for al den Kryolit, der brydes i Grønland — en Afgift, der nu løber op til over 570 000 Kr. om Aaret, men den har tillige givet et dansk Produkt en Plads paa Verdensmarkedet, hvad der gør Landet og de Mænd, som har udviklet denne Industri, Ære. Det er med fuld Føje, at en Bautasten af Kryolit vil blive rejst paa G. A. Hagemanns Grav. —

Medens Hagemanns Virksomhed i Kryolitindustriens Tjeneste peger ud ad og sætter Spor paa Verdensmarkedet, har hans Arbejde for den danske Sukkerindustri, der i endnu højere Grad end Kryo-

litindustrien skylder Hagemann sin Udvikling, især Betydning for Landets egne Børn. Medens Kryoliten maa hentes fra en af Grønlands ugæstfrie Fjorde og efter sin Forædling paa „Øresund“ sendes ud overalt i den gamle Verden, er det danske Sukker et ægte dansk Produkt, dyrket i dansk Jord, væsentlig til Brug for den danske Befolkning.

Sukkeret hentedes i lange Tider fra de varme Lande, hvor det udvandt af Sukkerrøret. Dets Fremstilling af Sukkerroer tilhører det 19. Aarhundrede. I Tredserne tog Roesukkerfabrikationen stærk Fart i Tyskland, til Dels fremelsket ved en høj Toldbeskyttelse. Landbruget og Industrien høstede stor Fordel deraf. Dette spurgtes til Danmark, hvor man i Landbrugskredse begyndte at interessere sig for Sukkerroedyrkingen. Men Landbruget maatte samvirke med Industrien. En Bevægelse i de ledende Landbrugs- og Industrikredse førte da til Dannelsen af Aktieselskabet „De danske Sukkerfabrikker“ den 20. April 1872. Fra Industriens Side møder man ved denne Lejlighed først og fremmest Navnene Tietgen og Hagemann.

Hagemann blev knyttet til Selskabet som „Overkemiker“, nærmest en Slags teknisk Direktør, thi paa ham kom hele den tekniske Side af Driften til at hvile. Han forestod de indledende Dyrkningsforsøg og Opførelsen af den første Fabrik, i Odense, hvor Selskabet havde sin første „Kampagne“ i Vinteren 1873—74.

Ved Siden af sin Virksomhed for Sukkerindustrien i Danmark fik Hagemann nu i de følgende Aar rigelig Brug for sine Kræfter i den vestindiske Rørsukkerindustri Tjeneste. Vore vestindiske Øer har i mange Aar været Landets Smertensbørn. I

Halvfjerdserne indtraadte der som saa ofte senere stærk Tørke i flere Aar paa St. Croix, og Forholdene blev elendige. Skulde Øen ophjælpes, maatte baade Landbruget og Sukkerindustrien reformeres. Landbruget var den rene Rovdrift, og Sukkerfabrikationen manglede i højeste Grad rationelle Metoder. Sukkersaften pressedes ud af Sukkerrøret, og Rørresterne — den saakaldte Bagasse — blev brugt som Brændsel ved Inddampningen af Sukkersaften. Men saa lidet hensigtsmæssig var Saftudvindingen af Rørene, at Halvdelen af Sukkeret blev tilbage i Bagassen og altsaa brugt som Brændsel.

Paa flere Rejser studerede Hagemann Forholdene paa Stedet, og efter lange Overvejelser af de paa-gældende Autoriteter, blev det overdraget ham at anlægge St. Croix Fællessukkerkogerier.

Vanskelighederne ved Anlægget af Fabrikken i Odense havde været store, men paa St. Croix syntes de uovervindelige. Hagemanns overlegne Dygtighed viste sig her i sin fulde Glans, og i 1878 stod Fællessukkerkogerierne færdig til at modtage Saften fra Stationerne ude paa Øen.

Fabrikken i Odense var indrettet til at oparbejde selve Sukkerroerne, medens man paa St. Croix gik over til det saakaldte Rørsystem. Sukkerrørene føres til lokale Saftstationer, hvor Sukkersaften presses ud. Bagassen vender atter tilbage til Plantagerne og bruges der til Brændsel og Gødning, medens Saften blandet med Kalk pumpes gennem Rørledninger til Hovedfabrikken, hvor Rensningen og Inddampningen foregaar.

I Stedet for de gamle, uheldige Fabrikationsmetoder, som man tidligere havde anvendt paa St. Croix, indførte Hagemann rationelle Metoder, over-

førte fra Roesukkerfabrikationen hjemme, men afpassede efter de særlige Forhold der ovre.

Men den danske Sukkerindustri kaldte paany paa Hagemann. Interessen for Sukkerroedyrkning havde bredt sig ud over andre Egne i Landet. Nakskov, Assens og Stege Sukkerfabrikker var de næste, der dukkede op. De opførtes i Begyndelsen af Firserne efter Rørsystemet og blev alle projekterede af Hagemann.

Mangfoldige handelsmæssige og tekniske Vanskeligheder har De danske Sukkerfabrikker haft at kæmpe med, og Selskabets smukke Stilling i Nutiden er kun naaet ved maalbevidst Arbejde af denne Industris ledende Mænd, C. Gammeltoft og W. Millinge med G. A. Hagemann i Spidsen og med en Række dygtige Medarbejdere rundt omkring ved Fabrikkerne.

De tekniske Vanskeligheder laa Hagemann nærmest.

En af de største var den, at Omkostningerne ved Udvindingen af Sukkeret var for store i Forhold til de Priser, der kunde opnaas for Sukkeret. Saftinddampningen krævede betydelige Mængder Brændsel; det gjaldt da om at konstruere Fordampapparater, der arbejdede saa økonomisk som muligt, saa at al den Varme, der udvikledes af Brændslet, blev fuldt udnyttet. Enkelthederne ved de tekniske Forbedringer skal ikke omtales nærmere her, vi nøjes med et Par Tal, der viser, hvad Hagemann opnaaede paa dette Omraade. Kuludgiften, som i 1874 var ca. 1,50 Kr. pr. 100 kg Roer, var allerede i 1898 sunken til 12 Øre, et Forhold, hvis økonomiske Betydning er umiddelbart indlysende.

I tidligere Tid forbrugtes der her i Landet bety-

delige Mængder skotsk Puddersukker, det saakaldte Farin, et Produkt, der vandtes ved Fabrikationen af det hvide, raffinerede Sukker. Det gjaldt nu om at fremstille et billigt dansk Produkt, der kunde jage det skotske Farin ud af det danske Marked. Hagemann løste Problemet, hvorved det blev muligt ved den af ham indførte Rensning direkte af den raa Sukkersaft at fremstille det saakaldte danske Puddersukker, hvoraf der nu aarlig fabrikeres 90 Milioner kg. Tietgen kalder Hagemanns Metode „en mægtig Løftestang til Sukkerproduktionens Forøgelse“.

I 1897 traadte Hagemann tilbage som Direktør ved De danske Sukkerfabrikker — en Stilling, han havde beklædt siden 1880 —, men omtrent samtidigt blev han Formand i Selskabets Bestyrelse. Han vedblev daglig at beskæftige sig med Forhold ved Sukkerfabrikationen, og endnu i de allersidste Aar kunde man finde Hagemann i Gang med Laboratorieforsøg over et eller andet hidtil uløst Problem ved Sukkersaftens Behandling.

I 1894 købte Hagemann La Grange, en Sukkerplantage paa St. Croix, hvor han moderniserede Fabrikationen. Han udvidede senere sin vestindiske Ejendom ved Køb af andre Plantager: Prosperity, Williams, Wheel of Fortune og Punch, og med et ejendommeligt Haab til Fremtiden til Trods for sit mørke Syn paa vore vestindiske Øers Skæbne, indførte han en Række Reforme paa sine Ejendomme og søgte paa alle Maader at skaffe Betingelser til Veje for en Udvikling til det bedre. Gang paa Gang ofrede han betydelige Summer. Det mørke Punkt der ude, Tørken, søgte han i Aarene omkring 1909

at bøde paa ved et kostbart Vandingsanlæg, der oppe i Højderne skulde opsamle Regnvandet, naar det under Regnskyl strømmer til fra alle Sider. Men Befolkningsforholdene forværredes, og Arbejdskraften svandt ind.

I det sidste Aar før Hagemanns Død begyndte Spørgsmaalet om Øernes Salg paany at træde i Forgrunden. I en lille Pjece, „Danmark og dets vestindiske Øer“, har Hagemann gjort Rede for sit Syn paa Sagen. Trods alle sine Skuffelser der ude, øjner han dog endnu en Mulighed for at redde Øerne for Danmark, men der er kun ét Program, der kan føre til Maalet. „Det er ikke denne eller hin ødelagte Plantageejer eller Sukkerfabrik, det gælder at redde — selv om han ofres, betyder det kun lidt — nej, det er det hele lille Samfund, det gælder. Derfor er det en Opgave, hvis Løsning Staten maa lede og søge at samle os alle om.“ Og Hagemann antyder den Vej, han synes farbar, idet han spørger: „Burde der ikke her hjemme oprettes et vestindisk Raad, bestaaende af tidligere Guvernører og Embedsmænd, af Specialister paa Hygiejnens, Landbrugets, Fiske-riets og flere andre Omraader, i hvilket vi Bærere af snart alle vestindiske Interesser havde Sæde? Fra et saadant Raads Side kunde man forvente Impulser og Undersøgelser satte igang . . .“ „ . . . Det maa staa klart, at gribes der nu ikke rigtigt, begynder Reformerne ikke saaledes, at de maa lykkes, saa er Tiden og dermed alt tabt!“ Hans sidste Ord i denne Sag var: „Danmark maa tage Standpunkt til vor Kolonialsag. Enten maa vi sætte Øerne i en saadan Stand, at de viser Udvikling og Fremgang — eller vi maa bede andre gøre det!“ —

De danske Sukkerfabrikker var den industrielle Virksomhed, hvor Hagemann traadte stærkest personlig frem, og hvor han udførte et dagligt Arbejde. Men med sin overlegne Indsigt var han selvskreven til at sidde i Bestyrelsen for mange andre Institutioner paa Industriens og Handelens Omraader.

I Bestyrelsen for Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri sad han fra 1893—1910, de sidste 12 Aar som Formand. Den Hagemannske Periode var en rig Udviklingstid for Selskabet. I Fabrikationen indførtes der rationelle Metoder og moderne Arbejdsmaskiner; det første danske Staalværk anlagdes i Forbindelse med Maskinbyggeriet paa Christianshavn, og Dieselmotorindustrien, der senere har været Livsnerven i dette Selskabs Virksomhed, paa-begyndtes. Som et ydre Tegn paa Taknemlighed lod Selskabets Direktion den første danske Staalblok, som udstøbtes i Staalværket den 9. September 1908, forme som en Sokkel og skænkede den til den polytekniske Lærestanstalt, i hvis Festsal den bærer Hagemanns Buste. Paa hans 70-aarige Fødselsdag bragte Selskabets to Direktører, Martin Dessau og Ivar Knudsen, med hvem han havde delt Arbejdet, ham et nyt ydre Tegn paa Taknemlighed i Form af et Maleri af Danmarks første store Motorskib „Selandia“.

Adskillige andre industrielle og økonomiske Virksomheder lagde Beslag paa Hagemanns Kræfter. Her skal blot nævnes, at han i mange Aar var Medlem af Bestyrelsen for „Tuborg Fabriker“, for „De danske Spritfabriker“ og for „Faxe Kalkbrud“. I nogle Aar var han Medlem af Privatbankens Bankraad, et Aars Tid som dets Formand. Han sad ligeledes i Bestyrelsesraadet for Sparekas-

sen for København og Omegn. Som Industriens Mand sad han i mange Aar i den danske Afdeling af Bestyrelsen for den letterstedtske Forening.

Men foruden i disse mere officielle Hverv gav G. A. Hagemann ved utallige Lejligheder Raad og Vejledning til Industriens og Handelens Mænd, og i de beskedne Lokaler i Havnegade Nr. 21, hvor Hagemann og Vilh. Jørgensen i mange Aar havde deres Kontorer, er talrige Tanker fødte og Planer udklækkede, som har haft Betydning for Udviklingen af dansk Teknik og Handel. —

Indtil 1892, det Aar, da Dansk Ingeniørforening stiftedes, var der udgaaet ca. 500 Kandidater fra den polytekniske Læreanstalt. Mange af disse, især fra de tidligere Aar, da Læreanstaltens Undervisning navnlig var helliget de rene Videnskaber, var gaaet over i Stillingen, der laa fjærnt fra egentlig Ingeniørvirksomhed. Efterhaanden var dog Antallet af danske Ingeniører steget, saa Trangen til en kollegial Sammenslutning føltes. Danske Ingeniører havde vundet Anseelse og sad som de ledende Mænd i mange offentlige og private Institutioner. Man savnede en Organisation, der kunde repræsentere Standen ud ad til og varetage dens Interesser. Den polytekniske Læreanstalt var et Par Aar i Forvejen flyttet bort fra snævre Gader ud i nye, store Lokaler, og dens Betydning for Samfundet var ved at gaa ind i den offentlige Bevidsthed.

Den 1. Marts 1892 samledes 30 ældre og yngre Ingeniører i Dagmarhotellet for at diskutere Spørgsmaalet om en Forenings Oprettelse. G. A. Hagemann var en af de tredive og var ivrig stemt for Sagen. Hagemann blev valgt til Dirigent, og under hans kloge Ledelse enedes Forsamlingen om at søge Foreningen oprettet. Forslag til Love blev forelagt, diskuteret og vedtaget. Til Slut kom man til Spørgsmaalet om Udsendelse af Indbydelser til større Ingeniørkredse for at faa Foreningen endelig stiftet. Da brød Hagemann paa en for ham beteg-

nende Maade ind i Diskussionen med de Ord: „Hvorfor ikke stifte Foreningen straks nu i Aften?“ Disse Ord slog ned i Forsamlingen, og Foreningen blev stiftet med det samme.

Generaldirektør Tegner blev valgt til Foreningens Formand og Hagemann til dens Næstformand for de første 3 Aar. Fra 1896—98 beklædte Hagemann derimod Formandspladsen.

„Foreningens Formaal er at fremme et kollegialt Forhold mellem de danske Ingeniører, hævde den videnskabelig-tekniske Uddannelses Betydning og i det hele varetage Ingeniørstandens Interesser“. I Overensstemmelse med denne første Paragraf i Lovene arbejdede Hagemann ivrig for Foreningens Udvikling. Allerede samme Aften, da Foreningen stiftedes, var han dens første Foredragsholder, og Foredragets Emne var karakteristisk for Hagemann; han talte om Energiformerne, et af de Spørgsmaal, der interesserede ham mest. Med Begejstring dvælede han ved de Fremtidsudsigter, der aabnede sig, naar vi først lærte at beherske de forskellige Energiformers indbyrdes Omsætning; og han sluttede med at sige: „Selv den vildeste Fantasi vil ikke kunne udmale de Vidundere, som et bedre Studium af Energiformerne og deres Ændringer vil berige Menneskeheden med.“ —

Hagemanns Interesse for Ingeniørforeningen gav sig overalt til Kende i dens Virksomhed i de første Aar. Ved Oprettelsen af Ingeniørforeningens Voldgiftsdomstole, ved Fastsættelse af almindelige Betingelser for Arbejder og Leverancer ved Ingeniørarbejder, ved Løsningen af Spørgsmaalet om egne Lokaler for Foreningen og ved mangfoldige andre Lejligheder var han primus motor.

Det var efter hans resolute Forslag, at Foreningens Tidsskrift fik det korte, men betegnende Navn, „Ingeniøren“.

Han deltog i Foreningens Bestræbelser for at fremme Ingeniøruddannelsen paa den polytekniske Lærestalt, Bestræbelser, der satte Frugt i Lærestaltens Reglement af 1894. Og uden Tvivl blev Forhandlingerne med Lærestalten væsentlig lettet ved det nære Forhold, hvori G. A. Hagemann stod til Lærestaltens daværende Direktør, Professor Julius Thomsen.

Et af de betydeligste Resultater af Ingeniørforeningens Virksomhed falder i Hagemanns Formandstid, nemlig Statsprøvestaltens Oprettelse. Efterhaanden som nye Bygningsmaterialer og Byggemetoder fremkom, opstod der Trang til at faa Materialernes Godhed og Styrke prøvet paa fuldt betryggende Maade. En Begyndelse blev gjort ved Oprettelsen af et Laboratorium for Cementundersøgelser paa Polyteknisk Lærestalt. Omkring 1896 saa det imidlertid ud til, at dette Laboratorium skulde forsvinde paa Grund af Mangel paa Plads; men da der tværtimod var Trang til en Udvidelse af Laboratoriet, tog Ingeniørforeningen Sagen i sin Haand og anmodede Ministeriet om Oprettelsen af en Materialprøvestalt. Sagen nød ingen Fremme hos Ministeriet. Da tilbød Ingeniørforeningen ved sin Formands kraftige Initiativ at oprette en Prøvestalt, imod at den fik Lov til at hedde „Stats“-prøvestalten og imod, at Staten gav et Tilskud til dens Drift. Dette gik Ministeriet ind paa. Hagemann var den ledende og drivende Kraft i hele denne Sag, og det var hans Evne til at finde de rette Mænd til de rette Pladser, der skaffede den

nye Institution en Leder i Professor Hannover, som i de følgende Aar sikrede Statsprøveanstalten Eksistensberettigelse og Eksistensmuligheder. —

Dansk Ingeniørforening var ikke Hagemanns Værk alene; men hans Aand mærkes overalt i Foreningens Arbejde i det første Decennium. Det føltes derfor som en naturlig Ting og som et Udtryk for Taknemlighed, da Hagemann i 1904 blev udnævnt til Foreningens Æresmedlem, og da han i 1912 forlod Direktørstillingen ved Polyteknisk Læreanstalt, holdt Foreningen den 26. Marts samme Aar paa den kgl. Skydebane en hyggelig og interessant Fest til Ære for ham. Ved denne Lejlighed holdt Telefondirektør Fr. Johannsen med megen Lune Foredrag om „Ingeniørstanden“ og belyste i Tale og Billeder særlig den danske Ingeniørstands Udviklingshistorie. Hagemann havde stillet den Fordring til Foredragsholderen, at han ikke maatte komme ind paa en Omtale af Hagemanns Virksomhed. „Men Hagemann, der er streng i sine Fordringer, især til sig selv,“ bemærkede Taleren, „vil dog ikke forlange Umuligheder, og det vilde det være at skildre Ingeniørstanden uden at nævne G. A. Hagemanns Navn.“ Til den Tak for Hyldesten, som Hagemann samme Aften bragte, føjede han sin Opfattelse af Ingeniørernes Betydning for det moderne Samfund: „For Landet har det en uhyre Betydning, at den Undervisning, der gives (paa den polytekniske Læreanstalt) er en saadan, at man kan betro de saaledes belærte Mænd hele Landets tekniske Udvikling — Veje, Broer, Havne, Elektricitetsværker, Fabrikker — alt hvad der giver Livet Præg af Fremgang, og som faktisk ogsaa er Fremgangens Bærer. Alt er Ingeniørens Værk! Men sørgeligt er det, at Ingeniørens Navn saa sjældent nævnes i Forbindelse med hans

Værk, — undtagen naar dette er mislykket. Hvem husker mere, at Ambt gav Frihavnen sin Karakter, da han indsendte sit Projekt „Index“, at Johannsen løste Sporvejsforbindelsens gordiske Knude, da han projekterede Raadhuspladsen, at Øen Mors maa afgive sine Molersklinter til Skillerumssten ved Hanneovers Undersøgelser og Arbejder? I „Selandia“s højt berømte Heltedigt forsvinder Forfatterne: Diesel, Knudsen, Jørgensen og Jensen jo ganske i Anonymitetens Mørke. Hvem tænker paa, at Foss og Larsen formede F. L. Smidt & Co.s verdensomfattende Epos? Eller at Windfeld-Hansen med Overlegenhed og Ro har ledet Københavns Gas- og Elektricitetsværkers Opførelse og Udvikling?“ —

Skønt Hagemann havde videre Maal at fremme end en enkelt Stands Interesser, var det naturligt, at Polyteknikerne laa hans Hjærte nærmest. Man ser det i hans Virksomhed for Dansk Ingeniørforening og senere for den polytekniske Lærestalt; men det kommer ogsaa stærkt frem i den Støtte, han ydede Polyteknisk Understøttelsesforening, en Forening, der har til Formaal at hjælpe trængende Polyteknikere, deres Enker og uforsørgede Børn. Han var med i den lille Kreds af unge Ingeniører, der med Niels G. Steenberg i Spidsen i 1874 stiftede Foreningen, og var i de sidste 22 Aar dens Formand. Hans Interesse for Foreningen og dens Formaal fandt Udtryk i det af ham stiftede „G. A. Hagemanns Legat“ paa 25 000 Kr., i hvis Fundats han indførte den Bestemmelse, at en mindre Del af Renterne skal lægges til Kapitalen, en fornuftig Bestemmelse, hvorved Betydningen af Pengenes synkende Værdi til en vis Grad ophæves.

det offentlige Liv traadte G. A. Hagemann ikke frem som aktiv Politiker. De Aar, han tilbragte i Nordamerika, havde præget hans Syn paa offentligt Styre og givet hans politiske Anskuelser et meget liberalt Tilsnit; men nogen udpræget Partigænger kan man ikke kalde ham. Paa Valgdagen tilhørte han det radikale Venstre, og han støttede dette Parti paa mange Maader. Overfor Socialdemokratiet stod han uden egentlig Sympati; en vis aandelig Aristokratisme, der satte mere Pris paa den Magt og Myndighed, som følger med fremragende Begavelse og rige Evner, end den, der følger med Masserne, kan man ikke frakende ham. Hans Syn paa Partiet prægedes vel ogsaa af hans Stilling indenfor Industrien.

Hans største Indsats i offentligt Styre knytter sig til hans Virksomhed som Borgerrepræsentant i København. Han blev indvalgt i Borgerrepræsentationen i 1882 og havde Sæde der indtil 1902. I denne lange Aarrække deltog han med Iver og Lyst i Arbejdet paa Byens Udvikling.

Blader man Borgerrepræsentationens Forhandlinger fra de Aar igennem, ser man snart, at Hagemann især fordybede sig i de Sager, der vedrørte Byens tekniske Forvaltning. Store og vigtige Reformers gennemførelse. Ordningen af de københavnske Sporvejsforhold: Sammenslutningen af de mange Sporvejs- og Omnibuslinier, Reguleringen af Taks-

terne og Overgangen til elektrisk Drift fandt Sted i de nævnte Aar. Navnlig Spørgsmaalet om Driftssystemet interesserede ham. Man mærker her, at Hensynet til Byens Borgere er vigtigere for ham end Hensynet til den Skade, som de „vagabonderende“ elektriske Strømme muligvis kunde gøre paa Gas- og Vandleddningerne i Gaderne. Atter og atter kommer det igen i hans Udtalelser: Hvad er mest formaalstjenlig for Byens Borgere?

Ved Siden af at tjene Byens Borgere har Hagemann sikkert ogsaa tjent Byens Kasse. Der er vel næppe nogen, der tvivler om, at saglig Indsigt og Fremsynethed er af største Værdi ved Bestyrelsen af en stor By, som er i stærk Udvikling. Den fremsynte kan trække Linierne op for nye tekniske Anlæg, som maaske i Øjeblikket synes for kostbare, men dog i det lange Løb bliver de billigste og bedste for Byen. Man ser det ved Forhandlingerne om Udvidelsen af Byens elektriske Stationer. Hagemann slaar til Lyd for en Udvidelse, der tager Sigte paa Fremtidens store Begær efter det nye Lys. „Det elektriske Lys vil utvivlsomt trænge ind i ethvert Hus, hvilket maa anses for særdeles glædeligt, da det er langt sundere og bedre, særlig i Fattigmandsstue, end Gas- og Petroleumslys.“ — Han holdt af at fortælle om, hvorledes han ved at foreslaa elektrisk Drift af det store Urværk i Raadhustaaarnet sparede Kommunens Kasse for en betydelig Merudgift til mekanisk Ophejsning af Urlodderne. —

Ved Forhandlingerne om Byens Vandforsyning, Kloakforhold, Hospitalsforhold osv. deltog han med Iver og Interesse.

Hagemanns Udtalelser i Borgerrepræsentationen faldt med største saglige Vægt, men tillige i største

Elskværdighed overfor anderledes tænkende. Man kan derfor forstaa, at hans Syn paa Sagerne ofte var det afgørende, og at han hørte til de ledende i Forsamlingen.

Ved flere andre Lejligheder var han Raadgiver i Byens Anliggender. Endnu skal blot nævnes, at han sammen med Professor Hannover sad i Kommissionen for Thorvaldsens Musæums Restaurering. De to Herrer udførte en stor Række Forsøg, der navnlig gik ud paa at finde en Metode til Fornyelse og Bevaring af Freskomalerierne paa Musæets Ydervægge. Resultaterne er nedlagte i en udførlig Beretning om Forsøgene.

Midten af Halvfemserne kom der i danske Lægekredse en Bevægelse op, der gik ud paa et skaffe Landet et Brystsygesanatorium. Der nedsattes et foreløbigt Udvalg med Professor Reisz i Spidsen. Dette Udvalg henvendte sig gennem sin Formand til G. A. Hagemann og bad ham tiltræde det. Professor Reisz havde forberedt sig paa en længere Motivering af Sagen, naar han mødtes med Hagemann, men Professoren fik ikke Brug for sin Tale, thi Hagemann var straks stemt for Planen og tilsagde Udvalget sin Støtte.

Hagemann angav nu Hovedlinierne, hvorefter han ønskede Sagen ført frem. Lægerne skulde opfordres til at tegne sig for de første Bidrag som Aktionærer i et Aktieselskab. Denne Idé slog godt an, især efter at Lægemødet i København i August 1895 havde anbefalet Sagen. Der tegnedes for over 40 000 Kr. Aktier af danske Læger, og senere tog Offentligheden saa ivrig Del i Tegningen, at Opretelsen af Sanatoriet var sikret. Hagemann blev Selskabets Forretningsfører og udførte et betydeligt Arbejde ved Opførelsen af Vejlefjords Sanatorium. Særlig i vanskelige økonomiske Spørgsmaal var han Sanatoriets gode Aand og ivrige Fortaler. Og efter at Sanatoriet i Foraaret 1900 var bleven aabnet, vedblev han at vise det den største Interesse, i stort som i smaat. Sanatoriets Overlæge, Professor, Dr. Saugmann har givet følgende karakteristiske lille

Skildring af Hagemanns Besøg paa Sanatoriet i de første Aar: „Hagemanns Interesse for Sanatoriet gik meget i Detailler. I Begyndelsen var hans Besøg imødeset med mere Frygt end Glæde. Han havde et umaadeligt skarpt Øje for at finde Fejl og Mangler og kunde være en meget hvas Kritiker. Jeg ser ham endnu ved hans første Besøg, efter at det knapt færdige Sanatorium var taget i Brug, med et ganske utilstrækkeligt Personale, og hvor derfor Orden og Renlighed nok kunde lade noget tilbage at ønske, vandre henad Gangen med en stor Kost, han havde faaet fat paa, for rigtig at lære Pigerne, hvorledes de skulde vaske Gulvet. Men efterhaanden som alt gled i Lave og der blev bødet paa Fejl og Mangler, lærte alle at forstaa hans store Interesse for og Kærlighed til Gerningen, og hans Besøg paa Sanatoriet, hvor han kom alle, baade Patienter og Funktionærer, imøde med stor Velvilje og Forstaaelse, blev Kilde til megen Glæde.“

Efter Professor Reisz' Død i 1912 overtog Hagemann Formandspladsen i Selskabet og beklædte den til sin Død. I 1910 gav hans Interesse for Sanatoriet sig et haandgribeligt Udtryk ved Oprettelsen af „G. A. Hagemann og Hustru Mathilde Hagemanns Legat til Fordel for Vejlefjord Sanatorium“ paa 25 000 Kr., og senere muliggjorde han en Udvidelse af Sanatoriet ved at tilbyde at laane det en betydelig Sum. Og den store Kasse Konfekt, der regelmæssig hver Juleaften mange Aar igennem indfandt sig paa Sanatoriet, bar Vidne om, at dette ejede en Del af Hagemanns Hjærte. —

I Aarene omkring 1893 paabegyndte den unge danske Læge Niels R. Finsen de Undersøgelser over

Lysets Indvirkning paa den menneskelige Organisme, som skulde gøre hans Navn berømt. Lysets skadelige Indvirkning paa Huden var Genstand for hans første Undersøgelser. Hans Behandling af Koppepatienter i „Det røde Værelse“, et Sygeværrelse, hvor Dagslyset kun kan komme ind gennem røde Gardiner eller røde Vinduesruder, var hans første Bedrift paa Lysterapiens Omraade. Dagslyset bestaar af forskellige Farvestraaler, der tilsammen danner hvidt Lys. Vi kender Farverne fra Lysets Brydning i Glasprismer og fra Regnbuen. Nogle af Farvestraalerne er kemisk virksomme, medens andre — de, der danner de røde Farver i Spektret — kun giver Varme. I det røde Værelse udelukker Finsen de kemisk virksomme Straaler, og kun de røde, der ikke paavirker Huden, faar Lov at passere.

Men ud herfra gik Finsen i Gang med at undersøge de kemisk virksomme Lysstraalers helbredende Virkning, og da navnlig Lysbadenes Indvirkning paa hele Organismen, og det var egentlig dette generelle (eller universelle) Lysbad, som var Finsens Hovedtanke. Men derved kom han ind paa en speciel Anvendelse af det kemiske Lysbad til Helbredelse for Lupus, baseret paa den Erfaring, at Lyset kan dræbe Bakterier. For at udelukke Varmestraalerne i Lyset lod han det passere hule Cylindre, fyldte med Vand, som optog Varmen.

Men Sollyset er jo her til Lands en usikker Gæst, der især om Efteraaret kan svigte helt i længere Tid. Derfor gik Finsen over til at anvende Buelampelys, der er forholdsvis rigt paa kemisk virksomme Straaler. Det var da naturligt, at Finsen søgte hen til saadanne Steder, hvor Buelampelyset fremstilles i størst Mængde, og det var dengang Kø-

benhavns Belysningsvæsen. Gennem daværende Underbestyrer Hentzen blev han introduceret til daværende Driftsbestyrer Windfeld-Hansen, der beredvillig gav Finsen Tilladelse til at eksperimentere i Laboratoriet paa den elektriske Station i Gothersgade. Da denne Henvendelse til Belysningsvæsenet fik saa stor Betydning i Finsens behandlings Udviklingshistorie og navnlig blev afgørende for G. A. Hagemanns Stilling til Sagen, skal Belysningsdirektør Windfeld-Hansens Fremstilling her anføres, saaledes som den er givet i et Brev af 13. Juli 1899:

„Saa vidt jeg erindrer, var det midt i November Maaned 1895, at Doktor Finsen introduceret af daværende Underbestyrer Hentzen henvendte sig til mig paa den elektriske Station i Gothersgade for at faa Tilladelse til at foretage nogle Eksperimenter med Lysets Virkning paa Lupus. Under den Samtale, som fandt Sted, erindrer jeg tydelig, at jeg blev slaaet af det simple og dog klare Ræsonnement, hvormed Finsen begrundede sin Overbevisning om, at Lyset vilde kunne virke helbredende paa ovennævnte Sygdom, idet han forklarede mig, at Lupusbacillerne opholder sig fra $\frac{1}{2}$ —1 Centimeter under Huden, men aldrig viser sig paa Overfladen af Huden. Dette kunde efter hans Mening kun ligge i, at de ikke kunde taale Lyset eller i hvert Fald nogle af Lysstraalerne.

Efter nogle primitive Forsøg, han havde anstillet, havde han Grund til at tro, at det maatte være de violette Lysstraaler, der virkede særlig dræbende; og han havde ogsaa overbevist sig om, at Straalerne kunde trænge 1 Centimeter ned i Huden. Han havde derfor god Tro til, at Sagen vilde lykkes.

Jeg gav ham selvfølgelig med Glæde Lov til at eksperimentere paa Lysstationens Laboratorium,

men udbad mig samtidig af Finsen, at den første Patient, som skulde behandles med Lyset, maatte blive Ingeniør N. Mogensen, som allerede i flere Aar havde haft Lupus paa det halve Ansigt, og som havde gennemgaaet mangfoldige Kure og Operationer, uden at det havde hjulpet. Dette havde Finsen intet imod, og jeg telefonerede straks til Mogensen og forespurgte, om han havde Lyst til at være Prøveklud. Han greb straks Sagen med Begejstring, overbevist om, at det maatte være en god Kur, og endnu samme Aften var han hos Finsen.

Der blev nu opstillet en 20 Ampères Buelampe i Laboratoriet, et Par Linser blev indfattede, et cylindrisk Rør fyldtes med Vand, og med dette primitive Apparat, som i Begyndelsen blev dirigeret med Hænderne skiftevis af Finsen og mig i Forbindelse med andre af Stationens Embedsmænd, behandlede Mogensen. Det varede ikke mange Dage, førend det viste sig, at Lyset virkede, og at Lupusen blev trængt tilbage. Særlig erindrer jeg en Aften, hvor jeg med en kort Afbrydelse i 2 Timer i Træk havde rettet Lysstraalene imod et særligt slemt Sted paa Kinden. Paa dette Sted var der en stor rød Knude. Efter de 2 Timers Behandling var Knuden helt forsvunden, og paa det Sted, hvor den havde været, fandtes en stærk solbrændt Plet.

Der blev eksperimenteret meget paa Laboratoriet. Et Forsøg med at lade Lyset virke igennem en Øreflip paa et fotografisk Papir viste, at Virkningen forøgedes betydeligt, naar Øreflippen klemtes imellem 2 Glasplader, saa at Blodet gik fra Flippen. Dette førte til Benyttelsen af Glasskaalen, hvorved Blodet fortrængtes fra de Steder, hvor Lyset skulde virke, en Indretning, som gjorde fortrinlig Virkning;

ogsaa med Vædsker til at tilbageholde de røde Lysstraaler gjordes der stadige Forsøg, ligesom ogsaa med Linserne og disses bekvemme Anbringelse. Under disse Forsøg viste Stationens Ingeniører og Funktionærer megen Interesse og hjalp beredvillig.

Efter et Par Maaneders Eksperimenteren var Apparaterne i Hovedsagen bragte i den Form, hvori de nu er, om end de naturligtvis manglede en Del af de Finesser, som senere er føjede til.

Mogensen var saa godt som fuldstændig helbredet i Slutningen af Januar Maaned 1896, og i Februar ophørte Forsøgene paa Stationen. Der blev da i Nr. 28 i Gothersgade, som tilhører den elektriske Station, lejet Dr. Finsen et Værelse til fortsat Behandling af Lupuspatienter, og her behandledes en Del Patienter, jeg erindrer ikke hvor mange. Det var imidlertid klart, at hermed kunde man ikke lade sig nøje, og det Spørgsmaal blev derfor daglig drøftet mellem Finsen og mig, hvad der nu burde gøres. Jeg var mest stemt for at oprette en privat Klinik i et dertil egnet Lokale, men dette havde Finsen ingen Lyst til, og det stod ham i det Hele taget ikke rigtig klart, hvorledes Sagen skulde gribes an. En Dag gik det imidlertid op for mig, hvad Finsens Tanke var, og jeg sagde derfor til ham: „Det er et Pasteur-Institut, De tænker paa — ikke sandt?“ Han indrømmede, at det var noget i den Retning, der vilde tiltale ham. „Godt,“ sagde jeg, „saa ved jeg hvem der kan hjælpe. Jeg gaar til Hagemann i Dag.“ Det gjorde jeg saa ...

Hagemann fik straks af Belysningsdirektørens begejstrede Omtale af Finsens Forsøg Indtryk af, at det var en Sag med en stor Fremtid for sig; han gik med det samme til sin Kompagnon, Vilh. Jørgensen,

og spurgte, om han vilde være med til at støtte Sagen; denne var straks villig, og saa lod Hagemann Finsen kalde til sig og bad ham udarbejde en Plan for et Institut.

Vi er her ved et Vendepunkt i Finsens Livshistorie.

Hagemann var vundet for Sagen, og han og Jørgensen henvendte sig nu til en Række Mænd, hvis Støtte vilde være gavnlig. Disse Mænd samledes den 26. April 1896 i Borgmester Borups Værelse paa det gamle Raadhus, og her stiftedes Finsens medicinske Lysinstitut.

Om hvorledes Lysinstitutet blev installeret i en lille Træbygning paa Kommunehospitalets Grund og hvorledes det der trangt og beskedent begyndte sin Virksomhed, kan læses nærmere i Institutets og Finsens Historie.

Paa Aarets sidste Aften, den 31. December 1896, skrev Finsen følgende Linier til G. A. Hagemann:

„Kære Direktør Hagemann! Jeg ved nok, at De ikke holder meget af at modtage Tak for, hvad De har gjort; men det hjælper ikke, De maa finde Dem i, at jeg ikke kan lade Aaret løbe ud uden at bringe Dem endnu en Tak for, hvad De i det forløbne Aar har gjort for mig. For mig og min Livsopgave er „det Vidunderlige“ sket i dette Aar ved Lysinstitutets Oprettelse, og det er jo i Virkeligheden helt Deres Værk.

Til min Tak for det forløbne Aar føjer jeg mine bedste Ønsker om alt Godt i det nye Aar for Dem og Deres Kære. Deres hengivne Niels R. Finsen.“ —

Som Hagemann og Jørgensen havde delt Udgifterne og Arbejdet ved Lysinstitutets Oprettelse, saaledes træffer vi uafbrudt disse to Navne i Lysinstitutets Historie.

Paa ovennævnte Møde blev der dannet en Overbestyrelse, for hvilken Borgmester Borup blev Formand. Hagemann blev Formand for et saakaldt Bestyrelsesudvalg, medens Vilh. Jørgensen paatog sig Kassererbyrderne. Efter Borgmester Borups Død gik Formandskabet for Overbestyrelsen over til Hagemann, medens Jørgensen blev Bestyrelsesudvalgets Formand, og det var denne sidste, der nu bar Læset ved den daglige Administration, og ham, med hvem Finsen daglig drøftede Institutets Anliggender.

Omkring Aar 1900 sprængtes Rammerne; der blev for snævert paa Kommunehospitalets Grund, og Institutet flyttedes ud til Rosenvænget, hvor Hagemann og Jørgensen havde sikret det en passende Grund. Samtidig traadte Staten til ved et betydeligt, rentefrit Laan. Institutets Fremtid var sikret, og Finsens behandling gik sin Sejrs gang gennem Verden.

Enkelthederne i Lysinstitutets senere Historie skal ikke omtales her. Blot skal der mindes om, at Nobelprisen tildeltes Finsen i December 1903, og at han skænkede 50 000 Kr. af Præmien til Lysinstitutet, samtidig med at dets to Velgørere, Hagemann og Jørgensen, hver skænkede et lignende Beløb.

Foruden Vejleffjord Sanatorium og Finseninstitutet har andre filantropiske Virksomheder som Samfundet og Hjemmet for Vanføre, Fængselshjælpen og Børnehjemmet paa Jægerspris nydt godt af Hagemanns Arbejde og Støtte. Til Fordel for den ene af de nævnte Institutioner — Samfundet og Hjemmet for Vanføre — oprettede han i 1910 et Legat paa 25 000 Kr.

en polytekniske Læreanstalt har til Formaal „at meddele en højere teknisk Undervisning paa videnskabeligt Grundlag“.

Man ser heraf, at Læreanstalten bør have sin Opmærksomhed henvendt til to Sider. Den maa have et vaagent Øje for Udviklingen af Naturvidenskaberne og Matematiken, de Fag, som danner Grundlaget for Ingeniørernes Uddannelse, men den maa ikke mindst kende de Krav, som Tekniken til enhver Tid stiller til Ingeniøren.

Man vil let kunne forstaa, at Jernbaneingeniøren ikke kan undvære vidtgaaende matematiske Kundskaber. Han maa kende Matematikens Love og Arbejdsmaader. Hans Konstruktioner af Broer og lignende maa være baseret paa en aldeles paalidelig Beregning. Saavidt som det hidtil har været gør ligt har Ingeniøren da ogsaa søgt at benytte Matematikens Resultater.

Det samme gælder for Maskiningeniøren. Han maa nøje kende de Love, som gælder for Omsætningen af de forskellige Energiformer. At konstruere nye Maskintyper uden dybtgaaende videnskabelig Indsigt er ikke mere tænkeligt.

Kemikeren maa ligesaa have nøje Kendskab til Kemiens og Fysikens Love. Selv i Teknologien, der oprindelig nærmest var beskrivende, arbejder man nu paa mange Punkter efter strængt videnskabelige Metoder.

Det er altsaa klart, at en teknisk Højskole maa sætte Fysiken, Kemien og Matematiken højt, og vor tekniske Højskole har lige fra sin Stiftelse haft Øje herfor. Disse Fag har siddet i Højsædet. Straks ved Læreanstaltens Oprettelse i 1829 blev der indrettet kemiske Laboratorier, hvor de studerende fik Lejlighed til at deltage i praktiske Øvelser. Fysikundervisningen var i lange Tider kun rent forelæsningsmæssig uden at der gaves de studerende Lejlighed til selv at arbejde med de fysiske Instrumenter og derved blive Dus med Fysikens Love. Men Fysiken var dog et af Hovedfagene ved Læreanstalten, og H. C. Ørsted var i mange Aar den fysiske Lærestols Indehaver. Matematiken har ligesaa haft mange fremragende Dyrkere, og den polytekniske Læreanstalt var i lange Tider Centrum for danske Studier paa Fysikens, Kemiens og de matematiske Fags Omraader.

Langt fra saa let var det for Læreanstalten at følge Teknikens Udvikling. Til at begynde med havde den kun faa Lærere i de egentlige tekniske Fag. I Befolkningen var der ringe Respekt for og intet synderligt Kendskab til teknisk Videnskab. Den danske Industris ringe Omfang var vel en medvirkende Grund dertil. Det kneb derfor stærkt for de opdukkende nye tekniske Fag at gøre sig gældende. Ofte gik det saa smaat, at der maatte et Stød til udefra for at faa lidt Fart i Udviklingen, saaledes da man i Halvtredserne ønskede at forøge de to gamle Studieretninger (for Mekanikere og Kemikere) med en tredie Retning for „Civilingeniører“. En Kreds af Ingeniører sluttede sig sammen og bekostede Ansættelsen af en Lærer i Ingeniørfagene.

Saa først tog Staten fat og skaffede de fornødne Bevillinger.

Nogen egentlig Fart i Læreanstaltens Udvikling som teknisk Højskole kom der først under Julius Thomsens Direktorat, dels derved, at der blev indført Undervisning i flere nye tekniske Fag, dels ved, at den ydre Ramme udvidedes og forbedredes, idet Læreanstalten blev flyttet bort fra de gamle Professorgaarde i Studiestræde og St. Pederstræde ud til nye, rummelige Bygninger paa Sølvtorvet. Dette skete i 1890; derved aabnedes der Mulighed for Udvidelser i Undervisningen, og ved et nyt Program i 1894 blev der indført en Række tekniske Fag, navnlig fremkaldt ved en Bevægelse, der udgik fra den nystiftede Ingeniørforening.

Men endnu manglede Læreanstalten Laboratorier for saa vigtige Fag som Elektroteknik, praktisk Maskinkendskab, teknisk Kemi m. m. Der savnedes endvidere, hvor mærkeligt det end lyder, et Bibliotek. Julius Thomsen var ikke blind for alle disse Mangler; en Kreds af Læreanstaltens Lærere traadte sammen og udarbejdede Planer til Bygninger og Indretninger til Manglernes Afhjælpning.

Men dels var Julius Thomsen nu bleven en gammel Mand, dels har der øjensynlig været et dødt Punkt med Hensyn til Bevillinger, som han ikke har kunnet komme over. Han bestemte sig derfor ret pludseligt i Efteraaret 1901 til at trække sig tilbage fra Direktørstillingen ved den polytekniske Læreanstalt.

Efter det nære Forhold, der i Aarenes Løb havde udviklet sig mellem Julius Thomsen og G. A. Hagemann, og efter dennes hele Position indenfor Ingeniørernes og de Industridrivendes Kredse kan man

forstaa, at G. A. Hagemann blev Thomsens Efterfølger som Læreanstaltens Direktør.

Den 1. Februar 1902 tiltraadte Hagemann sin nye Stilling, og det kan ikke nægtes, at der nu kom Ændring og Udvikling paa mange Punkter indenfor Læreanstaltens Omraade.

Af det foregaaende fremgaar det, at Hagemanns første Gerning ved Læreanstalten maatte være at skaffe nye tekniske Fag og nye Undervisningsmetoder Indpas.

Elektrotekniken havde efterhaanden sat mange Spor i det daglige Liv. Elektrisk Sporvejsdrift, elektrisk Belysning og elektrisk Motordrift slog mere og mere igennem. Elektriske Kraftanlæg til Anvendelse i Landbruget var i stærk Udvikling. Det gjaldt da om at have unge, dygtige Ingeniører til at tage Arbejdet op, saa at Landets egne Mænd og egne Materialier kunde komme til deres fulde Ret. Vor polytekniske Læreanstalt havde desuden en vis historisk Forpligtelse til at tage sig af netop den elektrotekniske Videnskab. Læreanstaltens første Direktør og egentlige Stifter, H. C. Ørsted, havde ved sin Opdagelse af den elektriske Strøms Indvirkning paa Magnetnaalen givet det første Stød til Elektroteknikens Udvikling.

Det var en af Hagemanns mange Erfaringer, at Gennemførelsen af en Sag maatte forberedes længe i Forvejen. Derfor søgte han først at faa slaaet fast, at en ny Studieretning for Elektroingeniører skulde oprettes ved Læreanstalten. Saa maatte Laboratorier og Lærere komme bagefter. Han fandt Støtte hos Ministeriet, der indgik til Kongen med Forslag om en saadan Studieretning. Det er klart, at naar et nyt Fag bliver Hovedfag ved en Eksamen, da er

der samtidigt skabt en bred Basis for Fagets Stilling i Undervisningen. Den nye Retning kræver nye Lærere i stor Udstrækning. Det var ikke nogen ringe Opgave at løse. Men Hagemann var Opgaven voksen, og den 3. Marts 1903 udstedtes der en kongelig Resolution, i Følge hvilken der indførtes en Studieretning for Elektroingeniører.

Med en kongelig Resolution følger der nu til Dags ingen Bevillinger. Disse maa skaffes gennem Rigsdagen. Paa dette Tidspunkt var det ikke muligt at opnaa nogen Bevilling, men Hagemann ejede de rige Midler og havde Vilje til at bruge dem, og dette hjalp ham ud over det døde Punkt. Han søgte og fik Ministeriets Tilladelse til for egen Regning at indrette den lange Kældergang i Læreanstaltens Auditoriefløj, som nu bruges til Cyclestald, til et elektroteknisk Laboratorium. Ligeledes tillodes det ham at bekoste Ansættelsen af to nye Docenter i Elektroteknik. I September 1903 aabnedes da Danmarks første elektrotekniske Laboratorium i største Stilhed og Ubemærkethed. Unge Lærere — de nuværende Professorer Absalon Larsen og W. Rung — begyndte Arbejdet i den nye Studieretning med Liv og Lyst.

Skønt det ikke kommer an paa de ydre Rammer — man har ofte set de største videnskabelige Resultater komme fra de mindste Laboratorier —, saa kunde selvfølgelig Kælderlaboratoriet ikke i Længden tilfredsstille Kravene, og derfor blev Hagemanns næste Skridt at søge udvirket, at der byggedes et tidssvarende elektroteknisk Laboratorium. Bevillingerne hertil opnaaedes ved Lov af 29. Marts 1904 om Læreanstaltens Udvidelse.

Nye Undervisningsmetoder i flere af de gamle Fag var trængte igennem i Udlandet. I Amerika

havde man allerede længe undervist Maskiningiørerne i særlige Laboratorier, hvor de fik Lejlighed til at arbejde med de forskellige brugelige Typer af Maskiner, som de senere hen i deres Praksis traf paa. Ved mange af Europas tekniske Højskoler fandtes der ligeledes Maskinlaboratorier; vi maatte skynde os for ikke at blive altfor langt tilbage paa dette Punkt. Et Maskinlaboratorium maatte bygges; ogsaa dertil opnaaede Hagemann Bevilling ved ovennævnte Lov. Det blev opført og indrettet samtidigt med det elektrotekniske Laboratorium i Aarene 1904—06 efter Planer, udarbejdede af dets nuværende Bestyrer, Professor H. Bache.

Om Arbejdet i disse Laboratorier har Hagemann udtalt: „Det er ikke alene denne eller hin Dampmaskine eller Dieselmotor, denne eller hin Dynamo eller Motor, som den studerende skal lære at kende ved at arbejde med den og gøre Maalinger over dens Arbejdsmaade under de forskelligste Forhold. Dette vil ikke føre ham ud over denne ene Maskine, der i Dag er paa Udviklingens Top, i Morgen er overfløjet af en anden. Nej, han skal gøre sig fortrolig med de videnskabelige Fænomener, der følger regelmæssigt efter hinanden, og som danner Maskinens Sjæl. Først naar han har naaet Sagens inderste Væsen, kan han se Fremtidens Muligheder og bidrage til Udviklingen.“ —

I sin Tid, da Lærestalten laa tæt ved Universitetet, var Trangen til et selvstændigt Bibliotek ikke saa stor, i hvert Fald ikke større, end at de paagældende Autoriteter fandt det forsvarligt at ophæve Lærestaltens daværende Bibliotek og indlemme det i Universitetsbiblioteket.

Nu, da Lærestalten var flyttet bort fra Univer-

sitetsbibliotekets Nærhed, og de tekniske Fag havde skabt en rig Litteratur, maatte Savnet af et teknisk Bibliotek træde stærkt frem. Det var derfor Hagemann magtpaaliggende at afhjælpe dette Savn, og i den nye Bygning, som rejste sig mod Farimagsgade, blev der skaffet Plads til et Bibliotek med tilhørende Læsestue.

Tilgangen af studerende til Læreanstalten voksede, saa at Tegnestuerne snart blev for smaa. Til Udvidelse og Forøgelse af disse maatte der ogsaa skaffes Plads.

Hagemanns Stilling til Regeringskredsene var saa god, og Tilliden til ham saa stor, at Forslaget om Udvidelse af den polytekniske Læreanstalt, hvortil der krævedes henved 1 Million Kroner, gik glat gennem Rigsdagen, og i Sommeren 1904 paabegyndtes Udvidelsen paa Botanisk Haves Grund, i nær Forbindelse med de ældre Bygninger. Den 1. September 1906 aabnedes de nye Afdelinger for Undervisningen.

Mange nye Fag indførtes i de følgende Aar, og nye Lærerstillinger oprettedes.

Hagemanns gamle Kærlighed til Elektrotekniken gav sig paany Udslag i 1909. Hans Opmærksomhed for Svagstrømselektrotekniken, — Telegrafi og Telefoni —, var bleven vakt, og han indsaa, at dette Fag med Rette kunde gøre Krav paa sin særlige Lærer. Der findes her til Lands en Række store Institutioner, hvor Svagstrømselektrotekniken udøves: Statstelegrafen, Statstelefonen, en Række offentlige og private Telefonselskaber og ikke mindst det verdensomspændende Store Nordiske Telegrafelskab. Ved Forhandling med daværende Ingeniør P. O. Pedersen, Dr. Vald. Poulsens mangeaarige

Medarbejder fik Hagemann styrket sin Opfattelse af det ønskelige i, at der indførtes en særlig Undervisning i Svagstrømsteknik ved vor tekniske Højskole som en Sidegren af Studieretningen for Elektroingeniører. Et Docentur i Faget oprettedes; det blev senere gjort til et Professorat, og et Laboratorium for Telegrafi og Telefoni blev grundlagt. Svagstrømselktrotekniken fik saaledes gunstige Betingelser at arbejde under, og Danmark blev det første Land, der indførte dette Fag som Hovedfag. Der skete det sjældne, at vi var et godt Skridt foran de store, toneangivende Lande.

Hagemann var gennem alt dette bleven saa nøje knyttet til Elektrotekniken, at det var ganske naturligt, at den danske Afdeling af den internationale elektrotekniske Komité valgte ham til sin Formand.

Mange andre nye tekniske Fag voksede frem, og Rammerne for adskillige af de gamle udvidedes.

Hagemann fandt det unaturligt og urigtigt, at vore Kemikere (Fabrikingeniører) ikke var kendte med Landbrugsindustrien, Landets Hovederhverv; han mindedes, at mange af Foregangsmændene i det danske Landbrug var udgaaede fra Læreanstalten, og da der sad en yngre dansk Polytekniker — nuværende Professor Orla-Jensen — i en fremragende Stilling i Udlandet, som Leder af den svejtsiske Mælkeriforsøgsstation, opnaaede Hagemann at faa ham hjemkaldt og en Docentstilling i landboteknisk Kemi oprettet. Et Laboratorium knyttedes til Faget. Senere udvidedes dette til ogsaa at omfatte Gæringsfysiologi, og Docenturet blev til et Professorat.

Men Hagemann glemte ikke de rene Videnskaber.

„Den Student,“ siger han ved sin Afsked fra Læreanstalten, „som skal faa noget alvorligt ud af

sit Arbejde paa det tekniske Laboratorium, maa have en omfattende og solid Underbygning i de rene Naturvidenskaber. Jeg afser naturligvis fra saadanne Talenter, der synes forud at vide og at kende alt, og jeg holder mig til den flinke, almindelige Student. Det er maaske denne Undervisning, som man har betegnet som „for teoretisk“, og denne Betegnelse var vel ogsaa delvis berettiget, saa længe Underbygningen var eneraadende ved Læreanstalten. Dette er nu ikke mere saa. De tekniske Videnskaber har faaet deres berettigede Plads; men ligesom man ikke kan rejse Spir uden paa et sikkert Fundament, saaledes har det videnskabelige Fundament nu faaet en langt større Betydning end tidligere, og derfor har det været mig magtpaaliggende at søge Undervisningen i Matematik, Kemi og Fysik højnet og afpasset efter Teknikens Krav. Fysisk Kemi er bleven et vigtigt, forberedende Lærefag for den vordende kemiske Fabrikant. Kolloidkemien, der blandt andet arbejder i Lysteknikens Tjeneste, har endnu kun en Assistent til Repræsentant. Lyskemien, der maaske engang faar den Betydning, at Solenergien fanges ved en kemisk Proces og ved dennes Tilbagegang giver os Kraft og Varme, doceres endnu kun tilfældigt. Der findes nu, siger Prof. Fischer i et Foredrag, ikke det Stof i Naturen, som ikke Kemikeren ved flittigt Arbejde og Forskning kan fremstille. Krapfarvestoffet, Indigo, Kamfer, Guttapercha, Rav har man fremstillet kunstigt — til Dels teknisk. Det er da givet, at den vordende Fabrikingeniør maa have en udmærket kemisk Uddannelse.

Men ikke mindre vigtig bliver i mine Øjne den fysiske Laboratorieuddannelse og den rene fysiske Viden. Fra 1875 til nu har vor fysiske Undervis-

ning ikke faaet nævneværdig Udvikling. Nu endelig har vi faaet et veludstyret Laboratorium, der vil give et nyt Stød til Ingeniøruddannelsen. Den elektriske Teknik, Lystekniken, hele den mekaniske og Kraftmaskintekniken bygger paa fysisk Grund!

Den rent naturvidenskabelige Undervisning er nødvendig, hvis man vil uddanne dygtige Ingeniører. Derfor har jeg søgt at give Kemien og Fysiken saadanne Vilkaar, at disse Videnskaber kan være tjente med at blive ved Læreanstalten; thi for denne er de af fremragende Betydning.“ — Hagemann hentyder herved til den Udvidelse af de kemiske og navnlig det fysiske Laboratorium, som fandt Sted i de samme Aar.

Han var ængstelig for en ensidig teknisk saa vel som for en ensidig teoretisk Uddannelse. „Det var for 10 Aar siden,“ siger han i 1912, „den almindelige Opfattelse, at Undervisningen ved Læreanstalten var for teoretisk — ikke praktisk nok! Nogle synes maaske endnu det samme, og dog er de tekniske Fag, de tekniske Laboratorier undergaaet en Udvikling, som har bragt vor tekniske Undervisning op i Højde med Udlandets bedste tekniske Højskolars. Den forskellige Opfattelse stammede fra, at det Maal, der tilstræbes, ses forskellig, og det væsentligt, fordi man ikke søger at gøre sig klart, hvilke Fordringer der maa og skal stilles til en Nutidsingeniør. Kun det er vi vist alle enige om, at det ikke gaar an ved Læreanstalten at give en Uddannelse, der tager Maal efter Uddannelse i de rent tekniske Færdigheder; thi det fører kun til Mestre eller Værkførere — ikke til Ingeniører. En Mester, en Værkfører maa helst kunne udføre Arbejdet bedre end de ham underlagte Arbejdere, han

maa kende det øjeblikkelige Udviklingstrin i sit Fag; men man forlanger ikke af ham, at han skal føre denne Udvikling videre. Det er imidlertid det, man maa forlange af Ingeniøren! Hans almindelige, videnskabelige og tekniske Viden maa være en saadan, hans lagttagelsesevne saadan skærpet, at han kan hente Vaaben fra hele denne Viden til at møde de Hindringer, til at afvende de Vanskeligheder, som han møder paa sin Vej. Ja, han maa mere end det, han maa ved Siden af denne omfattende Viden have Fantasi nok til, at han paa Grundlag af sin Viden kan opbygge Fremtiden. Jeg sigter ikke her til de epokegørende Opfindelser, som har sat Præget paa vor Tid, jeg kan godt nøjes med meget mindre! Der er ikke det Ingeniørarbejde, som ikke afgiver Eksempler paa de Fordringer, jeg har stillet til Ingeniøren og dermed til hans Opdragelse.“ —

At nævne alle Enkelthederne ved Udviklingen i den Hagemannske Periode vil virke trættende. Vi vil nøjes med et Par Tal, der viser Forøgelsen af Lærerkræfterne i de 10 Aar, da Hagemann var Læreanstaltens Direktør. I 1902 var der knyttet 14 Professorer, 9 Docenter og 11 Assisterter til Læreanstalten, i 1912 var Antallet steget til 24 Professorer, 14 Docenter og 28 Assisterter, altsaa til omtrent det dobbelte.

Antallet af polytekniske Kandidater steg betænkeligt i samme Tidsrum. I Fortegnelsen over Kandidater, udgaaede fra Læreanstalten, har hver Kandidat sit Løbenummer. Ved Eksamen i 1903 passeredes Nr. 1000; allerede i 1915 gik Nr. 2000 ud i Verden; Antallet af nye Kandidater fra 1903—15, et Tidsrum, der for største Delen falder i den Hage-

mannske Periode, var altsaa lige saa stort som i de foregaaende 74 Aar siden Lærestaltens Oprettelse i 1829!

Men Hagemann ængstedes ikke for det store Antal Ingeniører. I hans Tale til de unge Kandidater ved Eksamen i 1910 kom dette frem: „... Og saa skal vi tage Afsked med omtrent 100 unge Ingeniører. Tallet lyder svimlende — og Verden, der efterhaanden er bleven „saa lille“! Ja, ganske vist, Jorden er bleven „mindre“; men det er den bleven, fordi den ved Ingeniørens Medvirken er bleven lettere tilgængelig og bedre kendt; men den er ogsaa derved bleven langt, langt „større“ end blot for 100, ja 50 Aar siden. Overalt er der Opgaver for dygtige, virkelystne Ingeniører. Norges Vandfald er snart af dygtige Ingeniører tvungne til at yde Landbruget dets uundværligste Gødningsmiddel, — af de nærmeste staar Islands mægtige Vandfald endnu ubenyttede hen. Ja, ganske vist, det er Kapitalerne, der sætter Liv i alt saadant, men de er lette at skaffe, naar Vejen anvises af dygtigt Ingeniørarbejde.“

Det er ej heller de daarlige Tider, der ængster Hagemann, men snarere det „daarlige“ ved Tiden. I sin Tale ved Eksamen 1911 peger han herpaa: „Det er daarlige Tider, siger man. Stat og Kommune er i Pengeforlegenhed og store Ingeniørarbejder opsættes. Det private Initiativ er ogsaa lammet. Lad Dem ikke forskrække deraf. Menneskene kender de Livsgoder, den fremskridende anvendte Naturvidenskab paa alle Maader byder dem, de giver ikke Afkald paa at leve sundere, smukkere, bedre og længere. Og alt dette medvirker Ingeniøren til at skaffe dem. Nej, langt værre er det

fat med Tidens Moral. Træd op mod dette „daarlige“ ved Tiden, hvor De møder det! De, der af Matematiken har lært Skønheden ved den lovbundne Linie, af Fysik og Kemi Energisætningsens Regelbundethed ...!“ —

Forholdet mellem de studerende og Direktør Hagemann var altid det aller bedste. Og heller intet Under. Thi aldrig gik nogen Student, der var stedt i virkelig Vanskelighed — faglig eller økonomisk — tomhændet bort fra et Besøg hos ham. „Hvor der handles, spildes der“, er et gammelt Ord, som ogsaa kan anvendes paa Hagemanns Hjælpsomhed, og som gjorde, at han til Slut ønskede at faa Hjælpen ind under mere regulerede Former og derfor gik over til at give Studielaan i Stedet for Understøttelser; men i de fleste Tilfælde kom Hjælpen paa rette Sted.

Hagemann kom hver Dag om Vinteren og hver anden Dag om Sommeren paa sit Kontor paa Læreanstalten, og her havde han altid Tid til at modtage Studenterne og høre dem tale om deres Anliggender, i stort som i smaat. En sjælden Evne ejede han til hurtig at se til Bunds i en Sag, og han var derfor en udmærket Raadgiver for de unge. —

At skaffe de studerende Minder fra Studietiden var ham magtpaaliggende. Derfor yndede han at samle dem til selskabelige og underholdende Sammenkomster en Gang hver Vinter i Festsalen paa Polyteknisk Læreanstalt. Disse Sammenkomster blev i Reglen indledt med L. C. Nielsens Sang: „Vort Hjem, du danske Jord“. Derefter fulgte et Foredrag af en eller anden af Læreanstaltens Professorer. Imens blev der dækket Aftensbord paa de lange, smalle

Borde i de tilstødende Auditorier, og oppe paa Katedret blev fremsat Fade, bugnende af Smørrebrød. Naar Foredraget var forbi, bænkedes man i Auditorierne, og Hagemann gik omkring og hilste paa sine Gæster. Det kunde hændes, at der ovenpaa Aftensmaden fulgte en lille Svingom i Festsalen, som imens var bleven ryddet. Festen sluttede tidligt, i Reglen med Afsyngelsen af en af Hagemanns Yndlingssange: „I alle de Riger og Lande“.

Disse smaa Fester var baarne af en vis Stemning. Læreanstalten blev ikke alene det Sted, hvor Kundskaber samledes, og hvor Fliden øvedes, men til de mange kammeratlige Minder fra Laboratorier og Tegnestuer sluttede sig Minderne om de selskabelige Sammenkomster i Festsalen med Lærere og Direktør. —

I 1911 følte Hagemann, at Alderen begyndte at trykke, og at nye Kræfter burde have Lejlighed til at øve sig; han søgte da sin Afsked. Allerede Aaret i Forvejen havde han tænkt alvorlig derpaa, men en Henvendelse fra Minister Appel og fra Lærerraadet bevægede ham til at forblive i Direktørstillingen endnu i nogen Tid.

Da Hagemann forlod Læreanstalten, kunde han med god Samvittighed se tilbage paa sin 10-aarige Virksomhed, der var uden Sidestykke i Læreanstaltens Historie og altid vil være et rigt Kapitel i denne. De Reformer, der i hans Direktørtid blev gennemførte, havde kostet Staten mange Penge, men dog kun faa i Forhold til det Udbytte, som Samfundet kunde vente af Læreanstaltens Virksomhed. Allerede i 1904, da Læreanstalten holdt 75-Aars Jubilæum, kunde han henvise til, at de 5 Millioner

Kroner, som den havde kostet i dens første 75 Aar, havde givet et rigt Udbytte, „thi saa sandt som det er, at den polytekniske Læreanstalt hidtil har været Kemiens, Fysikens og de tekniske Videnskabers Hjemsted her i Landet, saa sikkert er det, at hele Nutidsproduktionen er bygget paa disse Videnskaber, saa sandt har Statens Penge baaret mangefold Udbytte. Her er Lærere uddannede til Universitetets Lærestole som til de tekniske Skolers. Herfra udgik en Thomsen, en Fjord, en Segelcke, der giver en god Balance i den endelige Opgørelse. Men først og fremmest, herfra udgik en Naturvidenskabens Aand, der gennemtrænger hele Folket. Naturvidenskabelige Synsmaader anlægges nu af Husmanden som af Herremanden og Fabrikanten, systematiske Maalinger og Undersøgelser er den Løftestang, som sættes under ethvert uklart agronomisk eller industrielt Spørgsmaal.“ —

I sin Afskedstale den 31. Januar 1912 fremsatte Hagemann sit Syn paa Ingeniørens Uddannelse, paa Ingeniørkaldet og dets Betydning for Samfundet, og han bragte til Slut Læreanstalten sit Farvel:

„Jeg har ingenlunde et tungt Farvel at bringe, thi jeg forlader den Stilling, jeg nu i 10 Aar har beklædt, med mange kære Minder og i det Haab, at jeg har arbejdet med til det Fremskridt, som en Højskole som vor ikke kan undvære, om den skal holde Skridt med Udviklingen og bidrage til at bære denne. Om jeg altid har været lydhør for de Krav, som Udviklingen har stillet, om jeg altid har forstaaet dens Krav paa rette Maade — det maa jeg overlade til Fremtiden at dømme om . . . . Til alle Lærere, Assistenten, Funktionærer — til alle ved Læreanstalten Tak! Alle Studenterne, som jeg

kun har søgt at lære det eneste, jeg formaaede at lære dem ved den stille Lære, der ligger i selv at søge at være Gentleman — ogsaa dem beder jeg modtage min Tak og mit Farvel!

Men Velkommen byder jeg den af Lærerraadet enstemmigt valgte, nye Direktør, Hr. Professor H. I. Hannover, til at overtage dette ærefulde, smukke Embede .... Gid den polytekniske Lærestalt maa trives og udvikles under Deres Haand til Glæde for Dem og Ære for Landet!“ —

Hagemanns 10-aarige Styrelse af vor tekniske Højskole var forbi, rigt for Lærestalten og udbyttegivende for vort Land. —

G. A. Hagemanns Virksomhed for den polytekniske Lærestalt blev paaskønnet fra alle Sider. Staten bragte ham sin Hyldest ved at udnævne ham til Gehejmekonferensraad — Kommandørkorset og Sølvkorset havde han forlængst modtaget. Hagemann var ikke nogen Ynder af Titler, og det er rimeligt, at Udnævnelsen har kostet ham en Del Overvejelser. I et Brev skriver han: „Titlerne er sikkert opstaaet af mange Erfaringer om deres Evne til at læge selv dybe Saar, saa der er vel en Læge-dom ogsaa for mig deri.“ —

Lærestaltens Lærere bragte ham deres Tak i følgende Ord: „Idet Deres Excellence forlader den polytekniske Lærestalt, føler vi, der har arbejdet under Deres Ledelse, Trang til overfor Dem at udtale vor varmeste Tak og Anerkendelse for den udmærkede Maade, hvorpaa De har udfyldt Deres Hverv. Under Deres Ledelse er en ny Studieretning indført og nye Laboratorier blevet grundede, og det skyldes Deres Offervillighed, at nye Lærere blev

ansatte i rette Tid. Ved Deres storslaaede Gavmildhed har De givet vore studerende et smukt og hyggeligt Hjem. Det er vort Haab, at De med Bevidstheden om den Gavn, De har gjort vor Højskole, maa forlade den med gode Minder om Deres Virksomhed blandt os, ligesom den polytekniske Læreanstalt stedse vil mindes Dem som en af sine mest fortjente Mænd.“

Kort Tid efter holdt Hagemann en Fest for Læreanstaltens Lærerstab paa Hotel Phønix, hvor der under selskabelige Former bragtes ham mangan en Tak for de svundne Aar.

Da han i den efterfølgende Maj Maaned fyldte 70 Aar, havde polytekniske studerende tænkt at bringe ham deres Hyldest ved i Procession at drage til hans Landsted Borupgaard. Kongens Død traadte hindrende i Vejen for denne Plan. En lille Deputation fra de studerende overrakte ham en Adresse, hvori de udtrykte deres Tak: „I Dag paa Deres 70-aarige Fødselsdag nærer vi studerende ved den polytekniske Læreanstalt en dybfølt Trang til at bringe Dem en hjertelig Lykønskning og Hyldest og samtidig udtaler vi vor inderligste Tak for den heldbringende Indflydelse, som Deres dygtige, humane og elskværdige Embedsførelse som Direktør har haft paa vore Arbejdsvilkaar.“ —

I et tidligere Kapitel er det omtalt, at ogsaa en større Kreds af Ingeniører hyldede ham ved en Fest, som Dansk Ingeniørforening lod afholde. —

Naar og hvorledes den Tanke opstod at bygge et Hjem for den studerende Ungdom, kan jeg nu slet ikke mere sige, og jeg er nærmest tilbøjelig til at mene, at den er født af Omstændighederne: at min Stilling som Direktør for den polytekniske Læreanstalt var dens Fader, mit eget lykkelige Liv og Erfaring dens Moder. Thi Stillingen førte mig ofte i meget nær Forbindelse med unge studerende, der kæmpede med store økonomiske Vanskeligheder, og selv havde jeg baade herhjemme og i Amerika saa ofte faaet rakt en støttende Haand, ogsaa i økonomisk Henseende, at det blev en naturlig Trang hos mig, efter Evne, at vise min Vilje til at hjælpe andre. Og i de første Aar af min Direktørvirksomhed formede denne Støtte sig i Hjælp til Studenter paa forskellig Maade, oftest som Gave, enkeltvis som Laan. Men denne Form blev snart mere og mere uholdbar, fordi den brugtes langt stærkere, end rimeligt var. Min „store“ Direktørgage, 1200 Kr. aarlig, mente jeg først at ville anvende paa denne Maade, men den forslog ikke overfor den virkelig store Trang. Da fødtes uvilkaarlig Tanken om Studielaan og ud af den opstod igen Kollegietanken...“

Saaledes indledte Hagemann sit Kollegiums første Aarsskrift. —

Adskillige før ham havde følt Trang til at hjælpe den studerende Ungdom. Derom vidner vore mange Studielegater og Kollegier. Det kan heller ikke næg-

tes, at der her er et tiltalende Felt for den, der har Vilje og Evne til at hjælpe.

Men Maaden, hvorpaa Hagemann hjalp Studenterne, og mange af de Ideer, han virkeliggjorde i sit Kollegium, var nye og skabte af ham. —

Opriidelig hjalp Hagemann gennem almindelige Pengeunderstøttelser, og det var ikke smaa Summer, der saaledes kom polytekniske studerende til Gode. Men denne Form for Hjælp tilfredsstillede ham ikke i Længden. Pengene burde give Renter til Gavn for kommende Studieslægter, og nu gik han over til at forme Understøttelserne som „Studielaan“. Laantageren underskrev en Kvittering med Ordlyd: „Af G. A. Hagemanns Studiefond har jeg Dags Dato modtaget .... Kr. Dette Laan skal det være mig en Æressag at tilbagebetale til Fondets Bestyrelse saa hurtig som mine økonomiske Kaar tillader det, saa at Fondet derved kan sættes i Stand til at støtte andre studerende.“

Under denne Form flød der adskillige Tusinde Kroner ud af Hagemanns Kasse. Forhaabentlig vil Størstedelen af disse Beløb vende tilbage og komme Kollegiet til Gode, saaledes som Hagemann har ønsket det. —

Men hans Evne og Vilje til at hjælpe gik langt ud over „Direktørgagen“. Da Studielaanstanken opstod hos ham, tænkte han paa at ville anvende $\frac{1}{2}$ Million Kroner til Studiehjælp. I lang Tid overvejede han, hvorledes dette Beløb kunde gøre størst Gavn. Som et Fond vilde Renterne kunne hjælpe 50 studerende med hver 400 Kr. aarlig. Anvendte til Stiftelsen af et Kollegium blev dette umuligt; men der kunde da skaffes et Hjem for ligesaa mange studerende. Hvad var bedst? „Det er mit Haab, at jeg valgte rigtigst,

da jeg valgte Hjemmet, da jeg i Erindring om de Aar, da jeg selv som studerende ved den polytekniske Læreanstalt, i Erindring om den Forladthed og Ensomhed, hvormed jeg beboede mine smaa Værelser i Larslejstræde Nr. 3, 1. Sal, mente at gavne de kommende Slægter af unge studerende mere ved at give dem et Hjem end et aarligt Pengebidrag. Men et Hjem skulde det ogsaa være — et Hjem for unge Mænd og Kvinder, der drev et aandeligt Studium — ikke for Ingeniører alene, skønt disse stod mit Hjærte nærmest.“ —

Det var rørende at se den Kærlighed, hvormed Hagemann, da han først havde truffet sit Valg, beskæftigede sig med Kollegiets Virkeliggørelse. Stort og smaat ved dets Indretning havde hans Interesse.

Oprindelig tænkte han paa at indkøbe et eller andet større Hus i København og lade det indrette til Bolig for Studenter og nogle Professorer, og han havde flere Huse „paa Haanden“. Men nej, Hjemmet skulde være nyt og smukt og have den bedst mulige Beliggenhed. En Tid tænkte han paa Fælleden, hvor der bedst kunde skaffes Sportsplads. Men tilsidst valgte han at lægge Kollegiet i Kristianiagade. I smukke Omgivelser rejste Kollegiet sig her i en ædel og stilfuld Skikkelse efter Tegning af Professor Albert Jensen og under Ledelse af Arkitekt Monberg. I Dagene omkring den 1. September 1908 aabnede Kollegiet sine Døre for det første Kuld Alunner.

Over Indgangsdøren lod Hagemann indridse: Tjen andre, vil selv Du tjenes.

Kollegiets Valgsprog var Genstand for Hagemanns Overvejelser.

Oprindelig tænkte han paa at vælge: „Raster Du, saa ruster Du“, hentet fra Gustav Frenssens Bog Hilligenlei, hvor en Lærer giver det som Stil i Skolen. Fra anden Side fremkom Forslag som „Vaa-gent Virke vinder Verden“ eller i digterisk Form: „Sindig Flid, Rappe Raad, Ungdoms Id, Manddoms Daad“.

Men Hagemann valgte til Slut: „Tjen andre, vil selv Du tjenes“.

Dette Valgsprog har sin lille Historie.

Da Hagemann var i Amerika og vilde starte sit Foretagende med Udvinning af Brom af Saltværkerne Moderlud, henvendte han sig til et Philadelphia Firma. Hagemann havde selv 1000 Dollars at sætte i Fabrikken, og han bad nu Firmaet indskyde et lignende Beløb. Det gjorde det, men Foretagendet gik galt. Hagemann skrev da til Philadelphia og beklagede, at Pengene var tabte. Firmaet svarede tilbage, at det vilde have undret dem mere, om det var gaaet godt allerede i første Omgang. De var villige til at prøve endnu engang. Saa kom Fabrikationen i god Gænge. Firmaet afkøbte Hagemann Fabrikatet og solgte det videre til Kunder i Amerika og Europa, og Fortjenesten var god.

Hagemann drog sin Erfaring af denne Oplevelse, og heraf fødtes Kollegiets Valgsprog: Tjen andre, vil selv Du tjenes. —

Gaar man op ad Kollegiets Indgangstrappe mellem de flankerende Sfinxer, kommer man straks ind i den stilfulde Dagligstue.

Ikke et Pensionat, men et Hjem var det, Hagemann vilde danne. „Kollegiet skal være et Hjem for dets Beboere — et Hjem i saa høj Grad som et kunstigt Hjem kan blive. Alumnerne er ikke Lejere

af et Værelse paa Kollegiet — de, der ikke vil være andet, maa leje sig Værelse andetsteds — nej, de indtræder som Led i et stort Hjem, hvor de Ord, der staar over Indgangen, skal være de raadende.“

Hjemmets Former skulde præge Kollegiets Indretning og det daglige Liv indenfor dets Mure. Derfor indrettede han en Dagligstue, som det er en Fryd at opholde sig i, og han prydede den paa kostbar Vis. Det bedste var ikke for godt. Her fik Willumsens herlige Maleri „Tindebestigersken“ en blivende Plads, en Pryd for ethvert Hjem, men i særlig Grad for et Hjem, hvor Ungdommen har til Huse, den Ungdom, som stræber opad mod Videnskabens og Kunstens Tinder. Dagligstuen blev indrettet efter Willumsens Forslag og danner den smukkeste Ramme om Billedet.

Senere fik Dagligstuen en værdifuld Prydelse i Axel Jarls Billede: „Den gryende Dag“, skænket Kollegiet af Konferensraad Jørgensen. Og efter Hagemanns Død er Bertha Wegmanns udmærkede Billede af Hagemann og Fru Hagemann blevne op-hængte sammesteds, men alene Willumsens Billede har gjort Dagligstuen til et helt lille Kunstens Tempel.

I Kollegiets Spisesal hænger Krøyers Skitse til „Industriens Mænd“; den ikke helt fuldendte Original hænger i det Hagemannske Hjem i Rosenvænget.

I Kollegiets Dagligstue samles Alumnerne i ledige Stunder, om Aviserne og Tidsskrifterne, ved Kaffe-bordet eller i smaa diskuterende Grupper. Og her holdes der hver Helligdags Aften aabent Hus — „hyggelig Aften“, som det kaldes —, hvor Kollegiets Inspektrice som Værtinde samler Alumnerne til behageligt Samvær under hjemlige, fordringsløse For-

mer. Alumnernes Paarørende og Venner af Kollegiet er velkomne ved denne Lejlighed. De „hyggelige Aftener“ var et Led i Kollegielivet, som Hagemann satte stor Pris paa.

Ved festlige Lejligheder, naar en eller anden Kunstner eller Kunstnerinde glæder Kollegiet med sin Sang eller Musik, danner Dagligstuen den skønneste Ramme om Festen. —

Men Kollegiet skulde først og fremmest være et Arbejdssted for de unge. Derfor maatte Alumneværelserne være hyggelige og tiltrækkende. Hagemann gennemtænkte hver lille Enkelthed ved Indretningen af Værelserne. Og som den praktiske Mand han var, nøjedes han ikke med teoretiske Betragtninger. Da det gjaldt om at finde den rette Form for en Sovesofa, lod han forskellige Typer bringe til sit Hjem i Bredgade og sov selv paa dem i nogen Tid for at blive klar over, hvilken Slags der var den bedste. Han spiste i over en Maaned med Nikkelservicet, som han tænkte paa at anskaffe til Kollegiet og overbeviste sig om, at Skeen ikke gav nogen Afsmag paa Havregrøden. For at lære Studenternes sædvanlige Levevis at kende, fulgte han med en ung studerende Ven hen i dennes Spisekvarter og spiste til Middag sammen med Pensionatets sædvanlige Gæster.

Jeg finder følgende lille Brev til en Student, hvem han beder give sig Oplysninger. Det er ganske betegnende for Hagemanns Interesse for Kollegiets Indretning: „... Jeg vil bede Dem om en Tjeneste. Vil De blandt fattige Studenter skaffe mig Oplysning om, hvad man maa betale for et Værelse pr. Maaned, og hvad man da faar for denne Betaling, jeg mener Værelsets Størrelse og Beliggenhed,

Rengøring, Støvlebørstning, Møbler, Lagener og Haandklæder, Varme, Lys, Morgenmad etc. etc. Betaler man mere end 10 Maaneder af Aaret? — Jeg ønsker helst Oplysning fra ca. 10 Studenter. Foruden Bolig trænger en fattig Student til Mad. Hvor faar han den, og hvad koster den ham? Og Vask — hvorledes ordner han sin Vask, og hvor dyr bliver den for ham? Som sagt, tjen mig i at skaffe mig saadanne Oplysninger, at jeg kan danne mig et Begreb om, hvorledes en fattig studerende Polytekniker klarer sig. Dermed vil De meget tjene Deres hengivne G. A. Hagemann.“

Naar Alumnen efter en lang Studiedag trænger til Afveksling, er det godt at øve Haandens Arbejde. Derfor indrettede Hagemann et Værksted, hvor Alumnerne kan indbinde Bøger, dreje i Træ og Metaller eller øve andet Slags Husflid. Ved Siden af Værkstedet lod han indrette et lille fotografisk Arbejdsværelse, og han skænkede Kollegiet et Kamera. Hagemann var selv paa sine gamle Dage en flink Amatørfotograf.

Men han gik endnu videre i sin Omhu for Studenterne. Han vidste, at mange af Alumnerne, hvis egentlige Hjem er paa Landet, gjerne tager mod Besøg af Far eller Mor eller en anden nær Slægtning. Derfor indrettede han i Kollegiets Stueetage et Gæsteværelse, der staar til Raadighed ved saadanne Besøg, en Idé, der virker fortrinligt efter sin Bestemmelse. Gæsteværelset staar aldrig tomt!

Det var Hagemanns Ønske, at Alumnerne lejlighedsvis skulde byde en Digter, en Videnskabsmand eller en fremmed studerende paa Besøg og huse dem i Gæsteværelset for at bringe Kollegiet et Pust ude fra. Gæsteværelset har af og til været anvendt

i dette Øjemed; Jeppe Aakjær har saaledes et Par Gange taget mod Indbydelsen og slaaet sig ned for nogen Tid som Alumnernes Gæst. I Kollegiets Aarsberetning for 1910—11 har disse Besøg sat Frugt i Form af et Juleaftenskvad af Digteren.

Med sit aabne Øje for alle Livets Sider bestemte Hagemann, at Kollegiet skulde være et Hjem ikke alene for hans egne Fagfæller, Polyteknikerne, men for alle Klasser af studerende. Gensidig Paa-virkning ansaa han for værdifuld for alle Parter.

I sit Hjem havde Hagemann tit nydt Musikkens Glæder. Selv dyrkede han Musikken i sine unge Dage, og senere havde hans Hustru og Børn ofte glædet ham ved deres Spil. Derfor ønskede han, at Kollegiet skulde staa aabent for Kunstens Dyrkere. Elever fra det kgl. Musikkonservatorium falder indenfor Kollegiets Rammer. Men heller ikke de bildende Kunstnere glemte han. I Kollegiets øverste Etage findes der to fortrinlige Atelier'er til Brug for Malere, der er Elever paa Kunstakademiet.

Hagemann aabnede Kollegiet for kvindelige studerende. Thi hvad er et Hjem uden Kvinder? Han, som forlangte en gennemført gentlemanlike Opførsel af Mændene, mente at bidrage til Opnaaelsen heraf ved at bestemme, at kvindelige studerende ogsaa kunde bo derinde.

Kollegiets Stifter hadede al Klasseforskel, derfor skulde Kollegiet være et Hjem saavel for velstillede som for mindre velstillede Studenter; de to Grupper skulde være ganske ensstillede overfor Kollegiet.

Hjælpen til de mindre velstillede blev derfor formet som Studielaan. For disse fastsatte Hagemann i Kollegiets Fundats af 30. Juni 1907 følgende Bestemmelser: „For Laanets paalydende Beløb skal

Modtageren udstede et Bevis til Legatet, hvori han lover, naar hans økonomiske Kaar maatte tillade det, at tilbagebetale Laanet. Det skyldige Beløb forrentes ikke. Den Udstederen paahvilende Forpligtelse skal ikke være af retslig Natur, hvorfor Gælden ingensinde skal kunne inddrives ved Domstolene eller anmeldes i Udstedernes Døds- eller Fallitbo; men det skal være Udstederen en Æressag ved Indbetaling af det paagældende Beløb at bidrage sit til Kollegiets Udvikling og kommende Studieslægters Underhold. Bestyrelsen bør aarlig minde Skyldnere, der ikke betaler, efter at 5 Aar er gaaede siden Laanets Modtagelse, om deres Gæld til dette. Dog skal saadan Mindelse ikke tilgaa saadanne Skyldnere, om hvilke man med Vished ved, at de ikke er i Stand til at betale.“

Hagemanns ideelle Syn paa Ungdommen træder paa den smukkeste Maade frem i disse Bestemmelser. Han har Tillid til Æresfølelsen og Viljen hos de unge, og han nærer det Haab, at Bestemmelserne vil bidrage til at sikre Kollegiets Fremtid. Hagemann tænkte sig, at en væsentlig Del af Studielaanene vilde vende tilbage og derved blive Kollegiet til betydelig Støtte i dets aarlige Drift. Hvor langt man kan naa paa dette Punkt, maa Fremtiden vise, naar de Alumner, som staar i Gæld til Kollegiet, har sikret sig gode Stillinger i Livet. Men Tilbagebetalingerne havde ikke i Kollegiets første Aar den Fart over sig, som Hagemann havde haabet. Dette gjorde, at han i 1914 indførte en vis Indskrænkning i Bestemmelserne for Studielaanene. Medens det skyldige Beløb efter den oprindelige Bestemmelse aldrig kunde inddrives ved Domstolene eller anmeldes i Udstederens Døds- eller

Fallitbo, skal dette sidste nu kunne finde Sted, naar-
somhelst Udstederen dør eller gaar fallit, og efter
Udløbet af 5 Aar, efter at Vedkommende har for-
ladt Kollegiet, skal Laanene tilbagebetales i saa-
danne Rater, som Legatbestyrelsen under Hensyn-
tagen til Udstederens økonomiske Forhold skønner
passende, og Gælden kan derfor efter de 5 Aars Ud-
løb inddrives ved Domstolene. Legatbestyrelsen bør
dog altid tage vidtgaende Hensyn til Udstederen,
saa at Gælden ikke kommer til at virke trykkende.

Det er at haabe, at Hagemanns oprindelige Tanke,
at Studielaaenene burde flyde tilbage til Kollegiet ad
Frivillighedens Vej, vil overflødiggøre de i 1914
trufne, indskrænkende Bestemmelser.

Med sit frisindede Syn paa Livet krævede Hage-
mann, at Alumnerne fik et saa vidt drevet Selvstyre
som muligt. Han ønskede, at Alumnerne skulde
vokse i Ansvarsfølelse og Samfølelse gennem eget
Styre.

Alumnerne afholder aarlig to Generalforsamlin-
ger. Paa disse vælger de en Inspektion paa 3 Med-
lemmer, der altsaa fungerer for et halvt Aar ad
Gangen. Inspektionen raader for Kollegiets daglige
Drift udenfor det rent økonomiske, der varetages
af Kollegiets Inspektrice, som er Bestyrelsens Re-
præsentant paa Stedet. Inspektionen fordeler Forret-
ningerne mellem sig: en Formand bærer alle Re-
præsentationspligterne, en Sekretær og Kasserer
tager sig af Alumnernes økonomiske Fællesskab, og
en teknisk Tilsynsførende vaager over Kollegiets
Installationer og Inventar. Dette tredie Medlem af
Inspektionen kaldes „Daglig Orden“; i Reglen er det
en Polytekniker, praktisk anlagt som disse som oftest
er, og han spiller en vigtig Rolle i det daglige Kol-

legieliv. I en af Aarsberetningerne giver Kollegiets Inspektrice, Frk. Janssen, følgende lille Skildring af den „daglige Orden“: „Den mest plagede og tilsyneladende mindst taknemmelige Stilling paa Kollegiet er „Daglig Orden“. Allestedsnærværende skal han være (hvad han jo heldigvis ikke kan, da han skal passe sine Forelæsninger og derfor meget ofte ikke er hjemme); der hører ligefrem Talent til denne vigtige Side af Kollegielivet, men ikke desto mindre har vi haft flere saadanne Talenter, og de fortjener vor oprigtige Tak og Beundring. — Lønnen for dette Arbejde er Bevidstheden om at have ofret noget positivt for Kollegiet, og saa bliver han populær, da han mer end nogen anden har Lejlighed til at komme i Berøring med alle, og det er jo, navnlig naar det er overstaaet, baade morsomt og lærerigt.“

Hagemann ønskede ganske vist, at Alumnerne skulde raade i deres egne Sager; men een Ting forlangte han, og det fik sit Udtryk i Kollegieinstruksens første Paragraf: „Alle Beboere har at opføre sig som Gentlemen og Ladies.“

I den Husorden, som han udstedte som Tillæg til Instruksen, gav han en Række Regler, som er brugbare i ethvert velordnet Hjem, og som vidner om hans gennemførte Ordenssans: „Spar paa Varme og Lys. — Hold Varmeapparatet lukket, naar Vinduet er aabent eller ingen er hjemme. — Aabn aldrig et Vindue uden at sætte Stormkrogen paa. — Behandl de elektriske Lamper med Varsomhed. Bind ikke Loftslampen hen til Siden med Snore. Gaar Loftslampen trangt, da riv ikke i den, men find Aarsagen og ret den. — Kom aldrig noget i Vasken, der kan forstoppe denne eller ødelægge Rørene. — Forlad altid Værelset i god Orden. — Lad aldrig

Vand staa i Vandfadet, Sengen være uredt eller Tøj og Støvler ligge fremme. — Behandl Betjeningen høfligt. Forlang ingen Urimeligheder, men Orden og Renlighed. — Anmeld alle Brud eller Fejl hurtigst mulig.“

At skaffe Ungdommen Minder satte Hagemann stor Pris paa. Derfor stiftede han „Mathilde Hagemanns Festlegat“, for hvis Renter Kollegiet skal give enkelte Dage et særlig festligt Præg. Paa Fru Hagemanns Fødselsdag, den 27. September, var det hans Ønske, at Alumnerne samledes til en festlig Sammenkomst paa Kollegiet. Dettets Bestyrelse og de forhenværende Alumner, som i Aarets Løb har tilbagebetalt Studielaan, ønskede han indbudte ved denne Lejlighed.

Sin egen Fødselsdag, den 16. Maj, der falder lige i Løvspringstiden, ønskede han fejret af Alumnerne og Kollegiets Funktionærer i den fri Natur, som han selv elskede saa højt.

Juleaften ønskede han højtidelig holdt paa Kollegiet under hjemlige Former for dem blandt Alumnerne, der ikke tilbragte Aftenen i deres egentlige Hjem.

Andre Dele af Legatets Renter skal anvendes til Repræsentationsudgifter, til en Samling af Fotografier af afgaaede Alumner, til „hyggelige Aftener“, til Vedligeholdelse af Værksted og Mørkekammer osv.

Kollegiets Funktionærer havde Hagemann ogsaa en Tanke tilovers for. Kollegiets første Økonoma, Frk. Johansen, som med stor Uegennytte har varetaget Bispisningen siden Kollegiets Oprettelse, havde han altid et venligt og opmuntrende Ord til. I et af Brevene til hende skriver han: „.... Tak for alt, hvad De har gjort og daglig gør for Kollegiet. Naar

det er saa smukt, saa propert og saa hjemligt, som det er, saa er det Dem vi alle væsentligst maa takke derfor...." —

Til Gavn for saadanne blandt Kollegiets Funktionærer eller Betjening, som maa forlade Tjenesten paa Kollegiet som Følge af Alder, Svagelighed eller af anden dem utilregnelig Grund, stiftede han et Pensionslegat.

Det er ikke ringe økonomiske Ofre, Hagemann saaledes har bragt dette Studenterhjem. Kollegiebygningen med Inventar repræsenterer en Værdi af 400,000 Kr.; Studiefonden beløber sig til 300,000 Kr. Mathilde Hagemanns Festlegat raader over Renterne af 30,000 Kr. Pensionslegatet er paa 18,000 Kr. og et Reservefond paa 25,000 Kr.

Men foruden dette ofrede Hagemann Kollegiet mange af sine Tanker. Han var utrættelig i at vise sine Kollegiebørn Opmærksomheder. Om Sommeren sendte han Jordbær ind fra sin Sommerbolig. Om Efteraaret kom Mortensgaasen, og til Jul bugnede Julebordet af Knas og Frugter, der kom fra samme Giver.

I Vintertiden glædede han jævnlig Alumnerne med en Teateraften. „Vi tager Rikke med“ var hans spøgefulde Form for en Indbydelse til Alumnerne om hver at tage en Dame med i Teater.

Det var en Rigdom af Tanker og en Rigdom af Ofre, Hagemann bragte sit Kollegium.

Paaskønnelse for alt dette mødte ham i rigt Maal.

Paaskønnelse udefra kom under mange Former. Straks ved Kollegiets Stiftelse strømmede det ind med Gaver. Hagemann har i Kollegiets første Aarskrift med største Taknemlighed gjort Rede herfor. Mest værdifuld var Gaven fra Læge, Frk. N. Niel-

sen, der stiftede et Legat paa 50,000 Kr., hvis Renter med Tiden, naar en Del Slægtninge af Legatstifteren er døde, skal anvendes til Understøttelse for Kvinder, der studerer Medicin eller dermed beslægtede Videnskaber.

Senere er der kommet betydelige Gaver til. Her skal blot nævnes, at Sproglærer Ludvig Trier testamenterede Kollegiet sin værdifulde Bogsamling, at Driftsbestyrer J. Voltelen og Frue har skænket et Legat, hvis Renter engang i Tiden vil komme Kollegiets Alumner til Gode, og at De danske Sukkerfabrikker og Øresunds kemiske Fabrikker efter Hagemanns Død har oprettet et Legat til Minde om ham paa 20,000 Kr., hvis Renter gaar ind blandt Kollegiets aarlige Indtægter.

Ikke mindst var Kollegiet og dets Beboere ham til megen Glæde. Det var ham en stor Nydelse Søndag Eftermiddag i Vintertiden at vise Kollegiet frem saa for en, saa for en anden af fremragende Mænd og Kvinder. Og det er ikke faa, der i Aarenes Løb har skrevet deres Navne i Kollegiets Fremmedbog. Blader man den igennem, finder man Navne som Frederik VIII, Kronprins Christian, Walther Nernst, William Ramsay, Henry le Chatelier, Wilhelm Ostwald og mange flere.

Naar Hagemann kom paa Besøg paa Kollegiet Søndag Eftermiddag, samlede han ofte Alumnerne omkring Kaffebordet og i deres Kreds følte han sig rigtig hjemme. Og hændtes det, at Alumnerne takkede ham for en eller anden af hans mange Gaver, kunde han svare: „Det er mig, som skal takke, fordi jeg har faaet Lov til at give.“

Paa Hagemanns 70-aarige Fødselsdag mødte alle Alumnerne efter Indbydelse paa Borupgaard, og i

en Adresse, prydet med Interiører fra Kollegiet, tolkede de deres Tak: „Alumnerne paa Kollegiet benytter Deres 70 Aars Fødselsdag til at udtrykke vor Taknemlighed overfor Dem saa ærligt og saa varmt, som det er os muligt. Vi er unge, og vore Sind er modtagelige for den Paavirkning, der møder os gennem Deres kærlige og storladne Omsorg for os. De har gennem Deres Værk gjort et Indskud i vor Fremtid, for hvilket vi aldrig kan takke Dem tilstrækkeligt; men vi vil bestræbe os for gennem vort Liv og Arbejde at skaffe Dem den Tilfredsstillelse, som bør være Deres mindste Løn.“

Men det skønneste og dybeste Udtryk for deres Taknemlighed gav Alumnerne til Kende, da de paa Bisættelsesdagen stod Vagt om deres Velgørers Baare og efter Højtideligheden i Kirken bar ham ud til hans sidste Hvilested.

aturvidenskaberne havde i G. A. Hagemann en begejstret Tilbeder og Dyrker. De mange uløste Problemer lokkede ham; det eksakte ved Kemiens og Fysikens Undersøgelser, hvor Resultaterne angives ved Maal og Vægt, laa for hans Karakter med dens stærkt udviklede Sans for Realiteter.

Ser man paa Titlerne og Indholdet af hans mange videnskabelige Afhandlinger — Om Varme- og Volumenforandringer ved kemiske Processer, Vandets Tilstandsformer, Den kemiske Energi, Den kemiske Svingningshypotese og nogle termokemiske Data —, skulde man tro, at han dyrkede Videnskaben for Videnskabens Skyld. I andre Afhandlinger — f. Eks. Om Anvendelsen af Generativgas til Eksplosionsmotorer —, er det kendeligt nok praktiske Formaal, hans Undersøgelser tjener.

Men selv den rene Videnskab bør tjene Menneskeheden, hævder han. I et Brev til en Ven udtaler han sin Mening herom: „... At knytte de rene videnskabelige Arbejder sammen med praktiske Formaal synes mig maa være al Naturvidenskabs Hensigt. Ikke saaledes at forstaa, at den, der arbejder paa en rent videnskabelig Opgave, skal tænke paa eller ordne sin Undersøgelse med Tanke paa dens direkte Anvendelse; men den fremskridende Naturvidenskab har fundet mange Anvendelser, og Anvendelserne har igen virket befrugtende og støttende tilbage paa Videnskaben. Hvilken Betydning har

ikke Elektrotekniken, Farvekemien, Lystekniken og mangfoldige andre Anvendelser haft paa Videnskaben? Det er Samarbejdet eller den gensidige Paa-virkning mellem disse Faktorer, der har betinget den Udvikling, vi nu sidder midt i. Det er, om jeg ser ret, Naturvidenskabens Endemaal, selv om dette er skjult eller ikke paaagtes i det videnskabelige Laboratorium, at tjene Menneskeheden, sikre dens Sundhed og at forbedre eller forskønne dens Livsvilkaar ...“

En Bedømmelse af Hagemanns videnskabelige Arbejder kan ikke finde Sted her. Af og til bygger han paa Synsmaader, som falder noget udenfor den strænge Videnskabs anerkendte Rammer, hvorfor Samtidens Videnskabsmænd ikke altid har villet tiltræde Hagemanns Opfattelse. Men slutter man fra den sunde Dømmekraft, han besad, og hvoraf hans videnskabelige Synsmaader er udsprungne, er det ikke urimeligt at antage, at mange af disse har Fremtidsmuligheder i sig.

Hagemanns Interesse for Videnskaben ytrede sig paa mange andre Maader.

I Afsnittet om hans Direktørvirksomhed ved den polytekniske Lærestalt er der talt om hans Forstaaelse af Naturvidenskabernes og Matematikens Betydning for en grundig teknisk Uddannelse, og i ovenstaaende Udtalelse skimter man hans Interesse for Vekselvirkningen mellem Videnskab og Praksis. Ud fra dette Synspunkt maa hans Arbejde for Dan-nelsen af „Danmarks naturvidenskabelige Samfund“ ses. Den gensidige Paavirkning mellem Videnskab og Teknik er Hovedtanken i Planen for denne Institution.

Midlerne, hvorved en saadan Vekselvirkning kan

naas, kan være forskellige. Hagemann lagde særlig Vægt paa Betydningen af at skaffe Danmark i Forbindelse med den store Verden. Danmark er et lille Land, hvor Videnskaben virker inden for snævre Grænser, og hvis Forskere derfor ofte har Vanskelighed ved at gøre sig gældende i det store internationale Kapløb. Det har derfor Betydning, at fremmede Forskere, der staar paa Videnskabens højeste Tinder, paa nært Hold lærer dansk Videnskabelighed at kende. De kan derved „bidrage til at drage værdifulde danske Arbejder frem af den Skygge, hvori de desværre ofte er udsatte for at forblive“. Men ogsaa de, der skal frugtbargøre Videnskabsmandens Resultater, vil kunne beriges ved et Pust ude fra de store Forhold.

Det var navnlig Professor W. Nernst' Besøg i Foraaret 1910, der i høj Grad fandt Tilslutning indenfor de Kredse, der stod de to Institutioner nær, som ordnede Besøget: Selskabet for Naturlærens Udbredelse og den polytekniske Lærestanstalt, som havde vakt Hagemanns Ønske om at finde faste Former for saadanne Besøg. I Foraaret 1911 forsøgte han at danne en Forening i det nævnte Øjemed, men Forsøget mislykkedes. Han tog Sagen op igen og udvidede Rammerne for en eventuel Sammenslutning, idet han nærmere udformede Tanken om Vekselvirkning mellem Videnskab og Teknik. Ved Samarbejde med andre, navnlig med daværende Docent Martin Knudsen og Ingeniør Alex. Foss blev Linierne for den nye Institution trukne op, og i December 1911 stiftedes Samfundet.

Hovedlinierne i Samfundets Organisation kommer frem i de Ord, hvormed G. A. Hagemann som Samfundets første Præsident hilste Medlemmerne

paa det konstituerende Møde: „Velkommen hilser jeg dem af de tilstedeværende, som helliger deres Evner, deres Flid og Indsigt til Udredning af Naturens og Livets fint spundne Væv, der søger at finde Stier gennem det tilsyneladende vildsomme Krat, der endnu i dette fremskredne Aarhundrede omgiver os til alle Sider. Men ikke mindre hjærteligt byder jeg dem Velkommen, der saa snart Stierne er fundne, fæstner dem til banede Veje, tilgængelige for Almenheden, der frugtbargør Videnskabsmandens Resultater og gør dem nyttige for hele Menneskeheden, der gør Livet sundere, nydelsesrigere — læn-gere!“

Samarbejdet mellem Videnskabens og Industriens Mænd er Hagemanns Formaal med det nye Selskab. Og derfor lyder den første Paragraf i Samfundets Vedtægter: Samfundets Formaal: at virke til Naturvidenskabens Udvikling og Anvendelse søges opnaaet ved at fremme Vekselvirkningen mellem saadanne Institutioner, Foreninger og Personer, der dyrker Naturvidenskaben, og saadanne, der anvender dens Resultater i Praksis.

Danmarks naturvidenskabelige Samfund bestaar i Overensstemmelse hermed af to Grupper, en videnskabelig, som omfatter Repræsentanter for danske naturvidenskabelige Institutioner, og en teknisk, bestaaende af Repræsentanter for industrielle Virksomheder.

For at sikre Samfundet økonomisk stiftede Hagemann et Legat paa 50 000 Kr., hvis Renter skal anvendes til Fremme af Samfundets Formaal.

Det nye Selskab havde i sine første Aar Besøg af fremragende udenlandske Forskere. Sir William Ramsay kastede Glans over Stiftelsesmødet, og se-

nere har Mænd som Max Rubner og Wilhelm Ostwald været Samfundets Gæster.

Jævnside hermed har Samfundet virket ved Besøg paa videnskabelige og industrielle Institutioner og ved Foredrag i Tilslutning dertil.

Fra Hagemanns Side er der gjort, hvad der kunde gøres for at sikre dette Selskabs Bestaaen. Fremtiden vil forhaabentlig forstaa at udnytte Arven og efterkomme hans sidste Ord ved det konstituerende Møde: „at knytte et Samarbejde for ved fælles Kræfter at opbygge en Danmarks Organisation, et Led i vor Ret at være“. —

Det gamle, af H. C. Ørsted stiftede „Selskabet for Naturlærens Udbredelse“ havde en varm Ven i Hagemann; i mange Aar sad han i Selskabets Bestyrelse. I sine unge Dage holdt han selv Foredrag i Selskabet, senere støttede han det ofte, naar en eller anden Sag, der medførte betydelige Udgifter, skulde gennemføres. Og oftest kom Hjælpen efter hans eget Initiativ, uden at det var nødvendigt at banke paa hans Dør.

Endnu i sine allersidste Dage nærede han en levende Interesse for Naturlæren, og et af hans sidste Arbejder paa Dødssengen var Oprettelsen af en Fundats for det af ham stiftede „Professor Martin Knudsens Fysiker-Fond“ til Støtte for unge studerende i Fysik. —

Hagemann ejede et ikke ringe Opfindertalent, der hyppigst bevægede sig omkring tekniske Emner, og hvis Resultater derfor maa søges bag Fabrikmurene. Vi træffer dog ogsaa hans Navn i Fysikens Historie, knyttet til den af ham opfundne Vindmaaler, Hagemanns Anemometer, som Apparatet sædvanligvis kaldes. Princippet deri er dette, at Vinden, naar den

stryger forbi Toppen af et lodretstaaende Rør, der ender i en aaben Spids, fremkalder en Sugning inde i Røret. Denne Sugning kan paa en eller anden Maade gøres synlig paa en Skala, og ved Sammenligning med andre Vindmaalere vil Skalaen kunne indrettes til direkte Aflæsning af Vindhastigheden. Apparatet har været brugt en Del i Meteorologiens Tjeneste. —

Ved flere Lejligheder har Hagemann demonstrativt givet en vis Mangel paa Respekt for de historiske Videnskaber til Kende. Han gjorde sin Ven, Matematikeren Julius Petersens Ord til sine, „at der kun findes relativt faa historiske absolute Sandheder; allerede en Sandhed, der er $\frac{3}{4}$ rigtig, er en ganske god historisk Sandhed“. Og dog ejede Hagemann en ikke ringe historisk Sans og Interesse for Fortiden. Særlig kom dette frem i den Støtte, han ydede Det danske Sprog- og Litteraturselskab, en betydelig økonomisk Støtte, der gik ud paa at muliggøre Udgivelsen af gamle danske Viser fra det 16. og 17. Aarhundrede samt af Tycho Brahes Værker. Men disse Arbejder ligger ganske vist ogsaa langt borte fra Krigshistorien, for hvilken Hagemann nærede en sand Afsky. —

Med sin Interesse for Naturvidenskaben forbandt Hagemann en betydelig Interesse for Kunst.

Som tidligere omtalt bestemte han, at Elever fra Kunstakademiet skulde have Adgang til at optages paa Kollegiet i Kristianiagade, og gav derved Udtryk for den Betydning, han tillagde den kunstneriske Uddannelse. Paa mange andre Maader har han ydet Kunsten sin Tribut, og i mange Tilfælde er han traadt i personligt Forhold til det paagældende Kunstværk.

Krøyers to Billeder, „Børsbilledet“ og „Industriens Mænd“, er blevne til paa Hagemanns Initiativ. I begge Tilfælde var han Mellemand mellem Kunstneren og de Personer, hvis Billeder Krøyer med uforlignelig Karakteristik fæstnede til Lærredet. Morsomt var det at høre Hagemann fortælle om Gangen i Børsbilledets Tilblivelse, som han belyste ved Fotografier af Krøyers Skitser og ved Breve, vekslede mellem ham og Kunstneren.

Medens Børsbilledet gik over i offentligt Eje og blev ophængt paa Københavns Børs, forblev „Industriens Mænd“, der desværre aldrig blev helt færdig, i Hagemanns Eje.

Willumsens „Tindebestigerske“, der som nævnt hænger i Dagligstuen paa Hagemanns Kollegium, blev færdigt i 1904, altsaa før Planen om et Kollegium fødtes hos Hagemann, men Billedet er som forud bestemt for dette Hjem. Derimod var Hagemann med ved Tilblivelsen af et af Willumsens senere Billeder, Fysikeren, der arbejder med Kvægsøvlampens blændende violette Lys, et ejendommeligt Billede, der pryder Vinterhaven i det Hagemannske Hjem i Rosenvænget.

Som et sidste Udslag af G. A. Hagemanns Interesse for Kunsten bør nævnes, at han i Sommeren 1915, da Danmarks nye Grundlov var vedtaget, hos Kunstneren Herman Vedel bestilte et Billede af det Fællesudvalg, som gav Grundloven dens endelige Skikkelse. Dette Grundlovsbillede vil antagelig komme til at pryde en af de nye Rigsdagssale paa Kristiansborg.

Hagemanns Interesse for Kunst holdt sig ikke til dansk Kunst alene. Da han i 1904 besøgte Kristiania, blev hans Opmærksomhed henledt paa Bil-

ledhuggeren Gustav Vigelands Statue af den geniale norske Matematiker Niels Henrik Abel. Da det norske Universitet ønskede at pryde Pladsen foran Universitetsbygningen med en Statue af Abel, udskev det en Prisopgave. I Planen for Konkurrencen forlangte man en Portrætstatue i Datidens Dragt. Vigelands Udkast var ren og skær Symbolik og havde kun i Hovedfigurens Ansigtstræk nogen Portrætlighed. Der stod en skarp Strid om dette Kunstværk, og Dommerkomiteen refuserede det. Af Interesse for den modige Kunstner eller i Begejstring over hans Værk købte Hagemann en Bronceafstøbning deraf og skænkede den til Polyteknisk Læreanstalt, hvor den ved Indgangen til Festsalen har fundet en blivende Plads. Senere har den geniale norske Kunstner vundet fuld Anerkendelse i sit Hjemland, og Abel-Statuen pryder nu Parken i Nærheden af det kongelige Slot i Kristiania. —

Hagemann elskede Udvikling hos Ungdommen og var glad, naar han fik Lejlighed til at fremme den. Han stillede ofte de unge Kunstneralumner paa Kollegiet Opgaver at løse og formede den Understøttelse, han ønskede at yde dem, som en Bestilling paa et Billede, hvis Sujet han selv angav. —

En ung norsk Bonde fra Telemarken med kunstneriske Evner og Tilbøjeligheder var hans Yndling; rørende var Forholdet mellem de to, og karakteristisk for Hagemann den Maade, hvorpaa han søgte at hjælpe den unge Mand frem. „Kære Sveinung,“ skriver Hagemann til ham, „Dit lange Brev modtog jeg igaar. Det er langt, men ingenlunde for langt — maaske ikke engang langt nok paa Slutningen, hvor Du vil forklare mig, hvad Du „vil“! Thi helt følge Dig der, kan jeg ikke, men det kan muligen ligge i,

at der er Strænge i vort inderste Væsen, der ikke klinger sammen! — Derfor kan de jo godt klinge smukt hver for sig! — Din Beskrivelse af Dit For-aarsarbejde — Flødningen —, som Du har deltaget i fra Du var en lille Dreng, har moret mig meget. Mal mig et Billede fra en saadan Flødning, med Dig selv og Dine Medarbejdere ombord — Du skal faa 300 til 500 Kr. derfor, alt efter Størrelsen. Det skal komme til at hænge paa Kollegiet ... Lav først en lille Blyantsskitse eller Pennetegning af Flødnin-gen paa et smukt, farligt Sted i Elven og send mig den ned med Forslag om Billedets Størrelse, saa siger jeg Dig min Mening derom, sender Dig lidt Forskud, om Du ønsker det, og saa maler Du flit-tigt derpaa i al Din Frihed i denne Sommer! Hvad mener Du om dette Forslag? Men maaske harmo-nerer det ikke med Dine egne Planer, krydser dem endog. Saa jag det bort, dette Fristerforslag! Og dog, Du skriver udtrykkelig, at Du for de ved Flødningen tjente 100 Kr. vil købe Farver og male meget i Sommer, — altsaa mal et Flødningsbillede til mig, — tag imod en første Bestilling!“ —

it eget lykkelige Hjem“ har G. A. Hagemann skrevet et Sted. Med disse faa Ord har han angivet Grundtonen i sit Hjemliv.

Den 1. Februar 1873 holdt han Bryllup med Mathilde Bruun, Datter af Konsul Bertel Bruun og Hustru, født Brasch, i Assens. Næst efter gensidig Sympati førte fælles Interesser for Musik dem sammen.

Hagemann var i sine unge Dage selv musikudøvende. Musikken dyrkedes flittigt blandt Datidens unge Polyteknikere. Paa en geologisk Ekskursion med Professor Forchhammer til Møens Klint i 1863 blev der dannet ikke færre end fire Kvartetter. I en af disse spillede Hagemann Violoncel. Og ofte var der Musikaftener i Polyteknisk Forening. Efter at han selv havde lagt Musikken paa Hylden, lyttede han ofte til sin Hustrus Spil.

Det Hagemannske Hjem har ikke ofte skiftet Rammer. I mange Aar boede Ægteparret paa Kalkbrænderivej Nr. 11. Karl Gjellerup har givet en lille Skildring af dette Hjem i Villaen med det prunkløse Ydre, liggende mellem en anden Villa og en Husmur, bag en lille Have, hvor man jævnlig fandt Ejeren syslende med sit Rosenbed. Og indenfor mødte man den samme solide Borgerlighed i Hjemmets Udstyrelse som udenfor i Villaens Ydre. Til dette Hjem knytter der sig for Familiens Venner en Række Erindringer om behagelige og hyggelige Timer. Der kunde Vennerne

100

gaa hen, naar det gjaldt om at faa et godt Raad med paa Vejen hjem. „Der var baade Hjerne og Hjerte“. Der levede Hagemann en Række af sine bedste Manddomsaar, og der fødtes Børnene.

I 1893 flyttedes Hjemmet til Bredgade Nr. 51, en af de fornemme Bygninger, som omgiver Marmorkirken. Her tilbragte Hagemann og hans Familie Vinteren i herskabelige Omgivelser. Her blev Børnene voksne, og herfra stiftede de selv Hjem.

I Hagemanns store Arbejdsværelse om det lange Bord samledes ofte Mænd i ansete Stillinger for at raadslaa saa om et, saa om et andet Emne af offentlig Interesse. Mens Hagemann var Formand for Ingeniørforeningen, holdtes mange Bestyrelses- og Udvalgsmøder her, hvor Arbejdet gled let i Hjemmets Hygge. Mange andre Kredse har paa lignende Maade været Gæster i Hagemanns Hjem. Naar Arbejdet var forbi, samledes Gæsterne omkring Aftensbordet, og senere blev der musiceret i Dagligstuen. Hagemann var en fortræffelig Vært, hyggelig og fornøjelig i sine Samtaler, altid rundt blandt Gæsterne, med spøgende Bemærkninger ind imellem alvorlig Tale. —

I 1913 indrettede han sig et nyt Hjem i Rosenvængets Hovedvej Nr. 18, og der tilbragte han sine sidste Vintre.

Om Sommeren boede Familien i mange Aar i Villaen „Øresundshøj“ paa Søbakken i Skovshoved. Her nød Hagemann rigtig Landlivets Glæder og var indlevet med de andre Landliggere blandt Naboer og Genboer. „Bakkefar“ og „Bakkemor“ var Søbakkeungdommens fortrolige, til hvem de kom med deres Sorger og Glæder. Da Cyklesporten kom op, var Hagemann en lidenskabelig Dyrker deraf, og

mangen Dreng og Pige paa Søbakken fik af Hagemann en Lektion i den nye Sport.

I 1899 købte Hagemann den over 300 Tdr. Land store Ejendom, Borupgaard ved Snekkersten, og fra 1900 tilbragte Familien Sommeren derude i herlige, landlige Omgivelser. Der randt Herremandsblod i Hagemanns Aarer, og Landbruget havde hans Kærlighed. Ved Hjælp af en flink Forvalter drev han selv Borupgaard. Han indførte Jersey-Kvæg paa Gaarden, og med største Interesse fulgte han Fedtprocentens Svingninger i Mælken. Han var vistnok den første, som indførte Motorpløjning paa Sjælland, og ethvert Fremskridt i Jordens Behandling havde en sikker Ven i ham.

Blandt alle hans Fritidssysler paa Borupgaard var dog Hønseopdrættet den, der gav ham de største Glæder. Naar man kom i Besøg derude, var en Tur gennem Hønseriet med ham selv som Fører en sikker og fornøjelig Sag. Der var det ejendommelege ved mange af hans Fritidssysler, at Løsningen af et eller andet Problem knyttede sig til dem. Ved den kunstige Udrugning af Kyllinger, som han gennemførte rationelt, var saaledes Spørgsmaalet om en konstant Temperatur i Rugekasserne Genstand for hans nøje Overvejelser. Det resulterede i, at han indførte en fint følgende Varmeregulator, en Opfindelse af en ung dansk Mand, og ved Hjælp af den kunde han holde Varmegraden konstant og gøre Udrugningen sikrere.

Det kunde ogsaa hænde, at Fritidssyslen blev til en ren videnskabelig Undersøgelse. Saaledes anvendte han sine Vinteraftener i 1901 og 1902 til en Mængde Bestemmelser af den Hastighed, hvormed Vand under forskelligt Tryk og Temperatur strøm-

mer ud af snævre Glasrør. Hagemanns Aand var altid i Virksomhed, og selv i Fritimerne stræbte han efter blivende Resultater.

Hagemann elskede Naturen. Naar der — især i tidligere Aar — kom Gæster paa Borupgaard, holdt han af at tage Staven i Haand og føre dem ud over Markerne op paa Stolbjerg, hvorfra der er en glimrende Udsigt ind over Humlebækbugten, over til Hveen og over Sundet op mod Helsingborg, det herligste Rundskue, man kan tænke sig. Hagemann brød ikke ud i Lovprisninger af Stedets Skønhed; det lod han Gæsterne om og nøjedes med i Stilhed at glæde sig ved Naturens Pragt. — Men en frodig Roemark og en veldyrket Ager skaffede ham ligesaa megen Glæde. Han var af en ejendommelig stemningsfyldt Natur, der saa Skønheden i mange af Livets rent praktiske Forhold, hvor vi andre har svært ved at finde den.

Paa sine Rekreatiønsrejser til Udlandet beundrede han de fremmede Steders Natur. Begeistret skildrede han den i sine Breve, men ofte endte Brevet med: „Men er der vel noget Sted skønnere end Borupgaard?“

Lægger man det Arbejde, som Hagemann udførte i sin Fritid til det Pligtarbejde, han havde paataget sig, bliver det nok til at fylde en Arbejdsdag af usædvanlig Længde. Det regelmæssige og nøjsomme Liv, han førte, hjalp ham til at taale disse lange Arbejdsdage. Om Sommeren i de sidste 15 Aar, mens han boede paa Borupgaard, stod han regelmæssigt op Kl. 6 $\frac{3}{4}$ om Morgen. I Reglen hver anden Dag tog han ind til København. Med Tasken i den ene Haand og Stokken i den anden kunde man se ham vandre ned ad den stejle Bakke fra

Borupgaard til Stationen i et langsomt Tempo, der stod i et mærkværdigt omvendt Forhold til den Fart, hvormed hans Tanker arbejdede; Legemet skulde skaanes. Men hvad Legemet maatte kræve af Resignation, gengældte Aanden ham i fuldeste Maal ved sin Styrke og Fylde. Om den unge, nu allerede verdenskendte Svejtsers, Fysikeren Einstein, har Professor Nernst fortalt, at Einstein ved Samtaler med Nernst viste en saa fænomenal Hurtighed i Opfattelse, at han forstod hele Sætninger, saa snart han blot havde hørt de første Stavelser, og det til Trods for, at det ikke var let tilgængeligt Materier, de to Forskere behandlede. Man har sagt noget lignende om G. A. Hagemann, hvis Hurtighed i Tankegang var paafaldende.

I 1911 udvidede Hagemann sine Ejendomme ved Købet af Godset Bergsjøholm ved Ystad. En Tid var det hans Tanke af dette Gods at stifte et Slags Familiefideikommis, men Planen stødte paa en Del praktiske Vanskeligheder og blev ikke gennemført. Af og til tog han og hans Hustru til Bergsjøholm og tilbragte en kort Tid ad Gangen der ovre. Men jeg tror, at Borupgaards landlige Hygge tiltalte dem mere end de store Sale paa det svenske Slot. —

ine sidste Aar tilbragte Hagemann i forholdsvis Stilhed og Ro, boende om Vinteren i sin Villa i Rosenvænget og om Sommeren paa Borupgaard. Den ene Dag gik omtrent som den anden Vinteren igennem. Først gik han en lille Tur om Morgenhen paa „Øresund“, hvor han i Laboratoriet arbejdede med et eller andet Problem. Efter Frokosten kørte han ind til sit Kontor, der fra Havnegade 21 var bleven flyttet til Niels Juelsgade Nr. 15. Her tog han imod et Par Timer og besørgede Korrespondancen med Vestindien. Saa kom Niels, hans Chauffør, med Vognen og kørte sin gamle Excellence en Tur i Byens Omegn, ud ad Strandvejen eller over Frederiksdal. Paa disse Ture yndede Hagemann at have en eller anden Ven med sig i Vognen og med ham at faa en lille Passiar om Dagens Begivenheder. —

Eftermiddagen og Aftenen tilbragte Hagemann i sit Hjem. I sit Værksted drejede han de nydeligste smaa, runde Æsker, hvis Laag blev prydet med et eller andet Fotografi, som han selv havde taget, eller han puslede med Rugemaskinerne, thi selv om Vinteren var disse i Gang. Om Aftenen yndede han et Bridgeparti, og ofte kom hans nærmeste Familie og Venner og tilbragte Aftenerne i det hyggelige Hjem. Den sidste Vinter kom Alumnerne fra Kollegiet, to ad Gangen efter Tur og spillede Bridge. Hagemann lærte dem derved nærmere at kende, og de fik et

personligt Minde om deres Velgører med sig ud i Livet.

Om Sommeren, naar Hagemann boede paa Borupgaard, tog han endnu i de sidste Aar ligesom tidligere hver anden Dag eller saa ind til København. Naar han senere paa Dagen tog tilbage, yndede han at stige af Toget i Humlebæk, hvor Niels holdt med Vognen og kørte ham ad den smukke Strandvej hjem til Borupgaard. Paa de Dage, da han blev hjemme, færdedes han rundt i Høsegaardene, i Haven og i Parken. Eller, hvis Motorploven var i Gang, maatte han ud at se paa den. Kom der Besøgende paa Gaarden, blev Kameraet hentet frem, for Hagemann var paa sine gamle Dage en ivrig Fotograf, der end ikke veg tilbage for Farvefotografien. —

Den minderigste Dag i Hagemanns sidste Aar var Kristi Himmelfartsdag, den 16. Maj 1912, hans 70-aarige Fødselsdag. Gaardens Folk havde pyntet Hovedbygningens Façade med Guirlander og rejst en Æresport ved Opgangen til Gaarden. Børnebørnene mødte om Morgen den hver med sin blomstrende Rosengren for at ønske Bedstefar til Lykke. Op ad Dagen kom Gaardens og Omegnens Folk, og det strømmede ind med Deputationer og Adresser fra alle de mange Virksomheder og Institutioner, han i Aarenes Løb havde virket for.

Alumnerne fra Kollegiet og Sygeplejerskerne fra Finsens Lysinstitut kom i samlet Flok, tog Opstilling i Gaarden og bragte Fødselsdagsbarnet deres Hyldest i Sang og Tale. Kammersanger Cornelius, Hagemanns nærmeste Nabo i Snekkersten, sluttede sig til Flokken og sang med de unge. Fra Borupgaard vandrede de senere paa Dagen gennem Ege-

106

bæksvang til Hotel „Gefion“ i Espergærde, hvor Hagemann havde indbudt til Middag. Selv spiste han i Familiens Kreds, men ud paa Aftenen kom han til Stede ved de unges stille Fest, stille paa Grund af Kongens Død, men indholdsrig og hyggelig paa Grund af det hjærtelige Forhold, der var mellem Vært og Gæster. Hver gav sit Bidrag til Festen. I sine unge Dage yndede Hagemann ved festlige Lejligheder i Hjemmet at rejse sig ved Bordet og synge en eller anden Sang, ofte forfattet af ham selv, og skønt han egentlig ikke kunde synge, rev han Tilhørerne med ved sin stemningsfyldte Fremtræden. Gæsterne paa „Gefion“ oplevede noget lignende. Hagemann stod frem midt i Kredsen af de unge og reciterede:

Skære, skære Havre
De stærke med de Fagre,
En Høstmand skærer alle bort,
Kun kort vi har at flagre!
Kærlighed, Du smykke
Banens korte Stykke!
Hver ta'r sin, som jeg ta'r min,
Se, det er Livets Lykke!

Da Dagen var til Ende, fandt Hagemann, at den havde overtruffet alle hans Forventninger. „For mig blev den 16. Maj til en smuk Mindedag om min Families Kærlighed og om Paaskønnelse og Venskab fra alle de mange Mennesker, som jeg ved Med- og Samarbejde i Tidernes Løb var bleven knyttet til.“

Tiden gik, og Hagemann blev til Aars; men hans Aand ældedes ikke. Det lune Glimt i Øjet, hans lynsnare Opfattelse, hans Evne til øjeblikkelig at se til Bunds i en Sag og skelne mellem væsentligt og uvæsentligt, hans Interesse for alt, hvad der havde Udviklingsmuligheder i sig, hans Hjælpsom-

hed og hans Evne til at sætte sig ind i og forstaa alle mulige menneskelige Forhold, alle disse Egen-skaber, der gav hans Liv og Virksomhed sit Sær-præg, bevarede han i deres fulde Omfang i sin Alderdom. Endnu kort før hans Død har jeg set ham tale sig varm i en Sag, der laa ham paa Hjærtet, og endnu paa sin Dødsdag, da han dog vidste, at det kun drejede sig om Timer, inden han skulde bort, lagde han Planer for Fremtiden for dem, der var omkring ham, og for de Institutioner, han stod nær.

Der var Perioder i Hagemanns Liv, hvor hans Helbred var vaklende, men en fornuftig og regelmæssig Levemaade bar ham over Vanskelighederne. Han naaede endda et Stykke forbi Støvets Aar, hvad han næppe selv havde ventet. En til Tider haardnakket Halslidelse voldte ham Besvær; i de sidste Aar kneb det desuden med Aandedrættet ved hurtige Bevægelser; det kneb med „at faa Pusten“, som han plejede at sige.

Onsdagen før Paaske 1916 kørte han for sidste Gang fra Rosenvænget til Borupgaard for at tilbringe Helligdagene derude. I sin Fodpose havde han 3 smaa Kyllinger med, der ligesom han selv trængte til Varme og Lys i Vaarsolen.

I de følgende Dage gik det mere og mere ned ad Bakke med hans Helbred, og anden Paaskedag gik han til Sengs for aldrig mere at rejse sig. De tilkaldte Læger var klar over, at det lakkede mod Døden, og Familien samlede sig paa Borupgaard. Datteren, Fru Antonie Hasselbalch, hvis Mand, Dr. med. Hasselbalch i de følgende Dage bistod Lægerne, de to Sønner, Godsejer Gunnar Hagemann fra Ristrup og Bankier Poul Hagemann, begge med Hustruer, samlede sig med Fru Hagemann og Familiens

mangeaarige Veninde, Frøken Elna Jæger om Dødslejet, og højtidelige, vemodsfule Øjeblikke gennemlevedes i Sygeværrelset.

Onsdagen efter Paaske, den 26. April, var en stille, solrig Foraarsdag. Hagemanns Arbejdsværrelse var indrettet til Sygeværrelse. Solen naaede ikke derind, men den fyldte de andre Værelser paa Borupgaard. Tidlig paa Formiddagen var han ved fuld Bevidsthed, og med den største Ro i Sjælen og den skønneste Hengivenhed i Døden tog han Afsked med sine nærmeste. Det var ham, som var Trøsteren. „I skal ikke sørge, dette er det bedste for mig, jeg er glad ved at dø.“ Og til sin Hustru sagde han: „Naar Du staar i kærlig Rapport til Dine Medmennesker, staar Du ogsaa i Rapport til Gud. — Gud er i alt, hvad der er Kærlighed!“ —

Senere bad han om at se Gaardens Folk. Stærkt bevægede kom de ind i Sygeværrelset og sagde Farvel til deres gamle Herre, der havde et Trøstens Ord til hver enkelt. Fra Hovedstaden tilkaldtes efter Hagemanns Ønske de Mænd, der havde staaet ham nærmest i hans Virksomheder: Konferensraad Vilh. Jørgensen og Fabrikant Jarl, Direktørerne Gammeltoft, Lose og Millinge, Direktør H. I. Hannover og Inspektør Harding.

I Dagligstuen paa Borupgaard samledes disse hen over Middag og ventede paa, at Hagemann skulde vaagne af sin Søvn. Dr. Hasselbalch var hele Tiden i Sygeværrelset og gav den syge Iltindaandinger for at lette Aandedrættet. —

Hagemann vaagnede ikke mere. En for en aflagde de tilstedeværende Besøg i Sygeværrelset og sagde et sidste stille Farvel til den døende.

Han sov stille hen. Kl. 9½ om Aftenen slukkedes Livet for bestandigt. —

Søndag den 30. April fandt Bisættelsen Sted i Frederikskirken i København. Denne Kirkes Bygmester, C. F. Tietgen, havde den afdøde staaet nær, og den Hagemannske Familie havde i mange Aar hørt til Frederikskirkens Sogn. Da Kirken i sin Tid blev opført, havde Hagemanns Børn sammen med Konferensraad Vilh. Jørgensens Børn skænket Døbefonten. Det laa da nær at vælge netop denne Kirke til Højtideligheden.

Kirken var fyldt til sidste Plads af en overordentlig stor, repræsentativ Skare Mænd og Kvinder. Et sjældent Syn frembød det Væld af Blomster, som prydede Kirken. Kisten var dækket af et hvidt Silkeklæde, paa hvilket der var strøet lyserøde Roser. Foran paa Kisten var der fæstet et Kors, bundet af Violer, den sidste Hilsen fra Børnebørnene til „Lillefar“. Kollegiets Alumner stod Æresvagt omkring Kisten. Kirkens Sognepræst, Pastor P. M. Larsen, talte, og fremhævede Hagemann som Manden med det gode Hoved, den stærke Vilje og det varme Hjærte. Efter at Hagemanns Yndlings-salme „Dejlig er Jorden“ var bleven sunget, fyldte Kammersanger Cornelius det store Kirkerum med sit stemningsfulde Foredrag af „Kirkeklokke, ej til Hovedstæder støbtes Du“.

Da Højtideligheden var forbi, tømtes Kirken. Men Kollegiets Alumner blev tilbage og bar i Stilhed deres gamle Velgører ned gennem Kirken til Rustvognen udenfor. Stille og ubemærket kørtes Kisten gennem Byen til Krematoriet paa Bispebjerg, hvor Ligbrændingen fandt Sted. —

I et Familiegravsted paa Vestre Kirkegaard vil

G. A. Hagemanns Aske blive nedsat. Ikke mange Minutters Gang derfra hviler Niels R. Finsen. Ligesom dennes Grav er prydet med en Sten fra Klippeøen, hvor Finsens Vugge stod, saaledes vil G. A. Hagemanns Grav blive smykket med en Bautasten af Kryolit, det Mineral, som paa saa mange Maader er knyttet til Hagemanns Livshistorie.

Men ligesom Mindet om Niels R. Finsen lever lyst og kraftigt blandt os, ogsaa udenfor Kirkegaarden, saaledes vil Mindet om G. A. Hagemann som en af sin Samtids bedste Mænd leve i Folkets Bevidsthed, og hans rige Virksomhed vil bevare hans Navn blandt Fremtidens Slægter. —

